

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת שופטים

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת שופטים

מפתח העניינים

אלול בא! / ימים המובחרים לתשובה / ארבעים יום שמשנה רבינו ע"ה עלה למרום /
'ימי רצון' / החסד הגדול שהודיע לנו הקב"ה על יום המשפט / לנצל את הימים הללו /
עת רצון לקבל תשובה על החטאים שעשה בכל השנה / עיקר העבודה על חטאים
ב'שוגג' / האפשרות לזכות למדריגה של אהבת ה' / קבלת עול מלכות שמים לפני
השניה / ההשכמה בבוקר אחרי שהחליט למסור נפשו... / 'אני לדודי ודודי לי' / תחילה
'אני לדודי' ורק אחר כך 'דודי לי' / באלול מרבים בצדקה / שלשת הרמזים כנגד
תשובה תפלה וצדקה / תחילה לתקן עניינים של בין איש לרעהו שיהא הצדקה משלו /
האם הממוון בו קנית המצוה כשר? / צריך שהממוון יהיה נקי / שלא יהא סגורו
קטגורו / שלא יהא קברו בגזל / שובי בתולת ישראל / אהבת השי"ת / תקיעה בשופר
בחודש אלול / העבודה בימים אלו / בארבעה פרקים העולם נידון / 'כבני אמורנא' /
'מעלות בית מרון' / 'כחיילות של בית דוד' / מה החילוק בין שלשת המשלים לביאור
'כבני מרון' / מדוע סדר המשפט שעוברים אחד אחד ולא כולם בבת אחת? / מלך נידון
תחילה מקמי דליפוש חרון אף / אין נידונים כולם יחדיו כדי שלא יהיה קטרוג על
הצדיקים בעוון הרשעים / המקדים זוכה והמאחר לוקה / ה'כבש' החזק יותר - דוחף
ויוצא תחילה / מי שיש לו יותר 'זכויות' הוא דוחק ונכנס תחילה לדין / מעלה בית
מרון אינו תלוי אלא בקדימה / המקדים לשוב בתשובה כמה שיותר מוקדם נידון
תחילה / הכל תלוי ברצון המלך / 'וחנותי את אשר אחון וריחמותי את אשר ארחם' /
ג' אופנים להיכנס תחילה לדין / לא פשוט להסתמך על ה'זכויות' שיש לנו... / 'מאי
חזית דדמא דידך סומק טפי' / העצה להקדים ולשוב בתשובה / במוצאי כיפור נזכר
בראש השנה הבא.... / קצת על הגאון רבי יצחק בלאזר וצ"ל / קביעות לימוד מוסר
שעתיים בכל יום / תענית דיבור מראש חודש אלול / עשרים שעות ביממה לתורה /
להבין מהות יום המשפט / אם היו מזמינים את האדם לדין בעולם הזה... / חשבון
הצרות והמאורעות שארעו בשנה האחרונה / הבהלה מהכרזת ראש חודש אלול

מפתח חידושי תורה

- א. בענין וקרא בו כל ימי חייו.....
- ב. בענין כובש נבואתו.....
- ג. בענין מי האיש הירא ורק הלבב.....
- ד. לא תחיה כל נשמה.....
- ה. בענין כפר לעמוך ישראל.....

מפתח שנות חיים

קפח. רשע כז
קפט. שבועה כח
קצ. שבועות כט
קצא. שבת ל

מפתח חידושי סוגיות

א. בענין ערבה גזולה לו
ב. בענין אתרוג של תרומה מ
ג. בענין אתרוג שנולדו בו סימני טריפה מד
ד. בענין אתרוג ככדור מה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורודיד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יוסף בן אסתר	שולמית בת כחילה רחל	יצחק שלום בן צ'לחה חנה
יעקב בן עליה	יפה בת עליה	שמעון בן עליה
מרגלית בת סימני	אליהו מאיר בן סימני	סימני בת חנה
פיבי בת חסיבה	מסעודה בת חסיבה	מסעוד בן אסתר

תנצב"ה

אלול בא!

בעזרת ה' נדבר מעניינא דיומא. חודש אלול. אלול בא! עוד פחות משלושים יום יום ראש השנה, יום המשפט ויום הדין.

ימים המזכירים לתשובה

בספר קיצור שלחן ערוך (סי' קכח ס"א) כתב: "מראש חדש אלול עד אחר יום הכפורים המה ימי רצון. ואף כי בכל השנה הקב"ה מקבל תשובה מן השבים אליו בלב שלם", תמיד אפשר לשוב בתשובה, שערי תשובה לא ננעלו (ע' דברים רבה פ"ב סי' יז), "מכל מקום ימים אלו מזכירים יותר ומזמנים לתשובה להיותם ימי רחמים וימי רצון".

ארבעים יום שמושה רבינו ע"ה עלה למרום

מה המיוחד בימים הללו? - "כי בראש חדש אלול משה רבינו ע"ה אל הר סיני לקבל לוחות שניות", אחרי שנשתברו לוחות ראשונות, "ונשתהה שם ארבעים יום, וירד בעשירי בתשרי", הוא יום הכיפורים, "שהיה אז גמר כפרה", וקיבלנו לוחות שניות. "ומן אז הוקדשו ימים אלו לימי רצון ויום עשירי בתשרי ליום הכפורים".

ימי רצון'

הימים הללו - ארבעים יום מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים - הם 'ימי רצון' שאין כדוגמתן, ימים שהקב"ה מוציא עצמו אל הרוצים להתקרב אליו, הוא מושיט יד, יש הרבה סייעתא דשמיא מיוחדת לתשובה, והחובה המוטלת עלינו היא לנצל את זה היטב, ולא להחמיץ. אנחנו כבר בג' אלול, וכמה שיחסר לנו עבודה ותשובה באלול - כך יחסר לנו בראש השנה ויום הכיפורים. כל יום ויום דורש הכנה.

החסד הגדול שהודיע לנו הקב"ה על יום המשפט

אמרו הקדמונים, חסד גדול עשה השי"ת איתנו במה שהוא הודיע לנו שיש את יום ראש השנה, וחסד עצום עשה לנו השי"ת שנתן לנו ארבעים ימי רצון להתכונן ליום ראש השנה. פירוש הדברים, אלמלא שהתורה גילתה לנו שיש יום בשנה שהאדם נבחן ונבדק ונשפט על כל המחשבות הדיבורים והמעשים שלו, היה אדם חי כל חייו בלי חשבון, וממילא כיון שלא עשה חשבון נפש ותשובה, היה הוא מקבל צרות שונות בעבור מעשיו. אבל בא הקב"ה והודיע לנו שיש משפט. כך האדם מתכונן. ויותר מזה, שנתן לנו ארבעים ימי רצון לתשובה. שלא נגיע בלי הכנה ובלי התבוננות.

לנצל את הימים הללו

בימים אלו הקב"ה מבקש מפציר ונותן יד לכל השבים, מבקש מכל אחד ואחד בא תתקרב!. 'אני לדודי ודודי לי'. אפילו אם ח"ו היה האדם 'רדום' במשך השנה - קום ותנצל את הימים הללו.

עת רצון לקבל תשובה על החטאים שעשה בכל השנה

מוסיף הקיצור שלחן ערוך (שם בהמשך) ומביא כמה רמזים על חודש אלול, "האר"י ז"ל כתב" להביא רמז מהפסוק, "ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה (שמות כא יג), ראשי תיבות **אלול**, לומר כי חודש זה הוא עת רצון לקבל תשובה על החטאים שעשה בכל השנה. וגם רמז שגם על השגגות צריך לעשות תשובה בחודש הזה".

עיקר העבודה על חטאים ב'שווג'

והשגגות הן עיקר הבעיה שלנו, ועליהם צריך לתת את הדגש בימים הללו, כי על עבירות חמורות אדם לא חשוד שיעשה, ואם ח"ו נכשל הרי שהוא עושה עליהם תשובה. אבל על 'שווג' שהאדם לא מייחס חשיבות וחומרא, פוטר את עצמו ואומר 'שווג הייתי', בעבירות כאלה נכשל האדם הרבה מבלי משים, ואינו שב עליהם בתשובה. נרמז לנו חודש אלול בפסוק של רוצח בשווג, בלי כוונה, לרמז לנו כי בחודש זה צריכים אנו לשוב בתשובה על השגגות, על הדברים שעשינו 'בלי כוונה'.

האפשרות לזכות למדריגה של אהבת ה'

מוסיף עוד הקיצור שלחן ערוך, "עוד אמרו דורשי רשומות ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך (דברים ל ו), ראשי תיבות **אלול**". בחודש הזה - חודש אלול - אם אדם עושה תשובה כראוי, הוא יכול להגיע למדריגה עצומה של אהבת ה' יתברך, כמו שכתב רבינו יונה ז"ל (שערי תשובה ש"א אות א). ולזכות למדריגה הזו של אהבת השי"ת, זו מדריגה עצומה. אדם יכול לומר שהוא אוהב את ה' - אבל יש הרבה מעשים ופעולות שהוא עושה שהם מכחישים את האמירה הזו שהוא אוהב את ה'.

קבלת עול מלכות שמים לפני השינה

לדוגמא, כשאדם הולך לישון, הוא ישן מתוך קריאת שמע שעל המיטה, [אני מדבר על

אדם משלנו, לא על מי שהוא לא נרדם אלא עם מסך דלוק... רח"ל]. והנה בקריאת שמע שעל המטה, אנו מכוונים להמליך עלינו את הקב"ה ית"ש, אחד יחיד ומיוחד, שהוא מלך על כל העולם, בשמים ובארץ, בארבע רוחות העולם ובשבעה רקיעים. והעיקר שאסור לשכוח - להמליך את הקב"ה עליו עצמו. להיות עבד להשי"ת*. והנה בקריאת שמע שעל המטה, מקבל עליו עול מלכות שמים, מכוין שבאמת אני עבד לבוראי. ואמרו הקדמונים כי האות ד' של "ה' אחד" היא יותר גדולה, כי צריך לכוין בשעה שמקבלים עלינו את מלכותו למסור עצמו וליהרג בארבע מיתות בית דין על יחוד קדושת השי"ת. אם יחייבוהו לעבור על רצון ה', הוא מוכן למסור נפש, לקבל 'סקילה' 'שריפה', וכל שאר המיתות. וכך האדם ישן, מתוך 'מסירת מודעה' שהוא מוכן למות על יחוד קדושת השי"ת.

החשכמה בבוקר אחרי שהחליט למסור נפשו...

והנה אתא בוקר, הגיע הזמן ללכת להתפלל, והשעון מצלצל ומצלצל... כל השכנים קמו מהצלצולים והוא ממושיך לישון... ינסו להעיר אותו, והוא מתרץ עצמו 'לא ישנתי מספיק... ישנתי רק תשע שעות בלבד...', ישים את הכרית על הראש ויתכסה היטב, וימשיך לישון. וזה אותו אחד שלפני כמה שעות, לפני השינה אמר והודיע שהוא מוכן למסור נפש לכבוד השי"ת, להישרף וליהרג על קדושת השי"ת. אם כן הגיע זמן תפלה, לא מבקשים שתמות רק שתקום להתפלל בלבד... והוא לא קם. הכיצד?! - אלא ללמוד שיש הבדל בין 'דיבור' לבין 'מעשה'. רק הקב"ה 'ברוך אומר - ועושה'. האמירה שלו זה גם הפעולה. אבל אנחנו, אם אדם אומר 'אני אוהב את ה' יתברך', צריך לבדוק אם הדיבור הזה האם הוא אמיתי, האם גם הפעולות והמעשים מגלים ומראים שהאדם אוהב את בוראו, או ח"ו לא בדיוק. אמנם אין ספק כי גם על הדיבור בלבד שהאדם מקבל על עצמו עול מלכות שמים ואהבת ה' יתברך, בודאי שה' לא יקפח שכרו, אבל צריך שגם המעשים של האדם לא יסתרו לזה.

א. שוכחים להמליך את הקב"ה עליהם בעצמם

וכמו שעורר על זה הגאון רבי ישראל סלאנט זצ"ל, כי רבים ממליכים את השי"ת בארבע רוחות העולם ובשבעה רקיעים, אבל שוכחים להמליך את הקב"ה עליהם בעצמם... ונמצא העיקר חסר מן הספר! והחפץ חיים בספר שם עולם (ח"א פרק יב, ובספר זכור למרים פרק כא) מביא דבריו של ר' ישראל זצ"ל. וזכרוננו שלפני רבות בשנים הצעתי דברי הגאון רבי ישראל ז"ל הנ"ל, לפני מו"ר הגאון שר התורה ועמוד ההוראה רבי בן ציון אבא שאול ז"ל, וקלסה טובא.

'אני לדודי ודודי לי'

וכאן מביא הקיצור שלחן ערוך את הרמז הידוע והמפורסם, "וכן אני לדודי ודודי לי ראשי תיבות אלול". ומצוה להכריז להודיע ולהוציא משגיאה ידועה שהרבה לוקים בה. שאומרים 'יפה, ברוך ה' הקב"ה נתן לנו את חודש אלול לשוב בתשובה, 'אני לדודי ודודי לי, ובכן ריבוננו של עולם, אני רוצה לראות איך אתה משיב אותי בתשובה. אני מזכה אותך במצוה הזו להחזיר אותי בתשובה...!'. הוא רוצה שהקב"ה יתקרב אליו תחילה. וזו טעות.

תחילה 'אני לדודי' ורק אחר כך 'דודי לי'

תמיד ההתחלה היא 'אני לדודי', ורק אחרי 'אני לדודי' יבוא ויזכה 'דודי לי'. תמיד ההתחלה צריכה להיות מצידנו, 'אתערותא דלתתא' מעוררת 'אתערותא דלעילא'. כשאתה תבוא ותשתפר - תזכה שהבא להיטהר מסייעים בידו.

באלול מרבים בצדקה

מוסיף הקיצור שלחן ערוך, "וכן איש לרעהו ומתנות לאביונים" (אסתר ט כב), ראשי תיבות אלול, "זוה מוזכר בקדמונים. [הרוקח ז"ל] (הובא בתוספות השלם על מגילת אסתר שם דק"ס ע"א) כתב: 'איש לרעהו ומתנות לאביונים ראשי תיבות אלול, כי אלול זמן תשובה ליום הדין, ונותנים צדקה'".

שלושת הרמזים כנגד תשובה תפלה וצדקה

ומסיים הקיצור שלחן ערוך, כי בפסוקים הללו יש בהם רמז לשלשה עניינים נכבדים, 'רמז לשלשה דברים שהם תשובה, תפלה וצדקה, שצריכין להזדרז בהם', הרמז הראשון הוא כנגד תשובה, "בחודש זה ומל' ה' את לבבך ואת לבבך זרעך, רומז לתשובה", שבאלול הקב"ה יסיר מהאדם את ה'ערלה' היא 'אטימות' הלב, ועל ידי שהאדם שב בתשובה הוא בוקע ומטהר את עצמו. והרמז השני, "אני לדודי ודודי לי, רומז לתפלה שהיא רנת דודים", זו ההתקרבות להשי"ת. והרמז השלישי "איש לרעהו ומתנות לאביונים, רומז לצדקה".

תחילה לתקן עניינים של בין איש לרעהו שיהא הצדקה משל

ומוסיף עוד הקיצור שלחן ערוך (בהגהת לחם הפנים שם) דבר נפלא מאד, "ונראה לי שבא

הרמז בתיבות איש לרעהו", מתחיל הרמז בתיבות 'איש לרעהו' תחילה, וגם בזה מונח הסבר ורמז, "לומר, כי בתחילה צריך לצאת במה שנוגע בין אדם לרעהו, שתהא הצדקה משלו ממש". צדקה כשרה, שהכסף אין בו תערובת איסור, גזל, ריבית, וכו' וכו', שאר איסורים. ובחודש הזה להשתדל מאד בדבר הזה, כי זה עיקר העיקרים. ראשית הכל 'איש לרעהו', שיהיה נקי לגמרי מחשש איסור של גזל וכיוצא, ואחר כך 'ומתנות לאביונים'.

האם הממוזן בו קנית המצוה כשר?

מספרים על רבינו החפץ חיים זצ"ל סיפור נפלא, שפעם אחד מתלמידי הישיבה בראדון, בא אליו והביא לו תפילין יקרים משובחים ומהדורים, שנכתבו על ידי סופר ירא שמים בתכלית, ומדקדק בהלכה, וגם הכתיבה הייתה יקרה מאד, כל אות פנינה ומרגלית, הכל נקי ויפה, (לא כמו שיש היום פרשיות שאתה חושב שכתבו אותם בכתב רש"י...), והבתים מעובדים לשמש, ועור אחד, וכו' וכו', כל ההידורים. כל מי שראה את התפילין הללו הפליא והתפעל מאד על ההידור ועל הכשרות בתכלית כפי שהם נעשו. החפץ חיים זצ"ל גם הוא בדק והתפעל, ושאל את התלמיד, 'כמה זה עלה לך?', אמר לו 'עלה לי שמונים רובל, הכל כשר למהדרין!', זה סכום אדיר ועצום של אלפי אלפים בזמנינו. שאל החפץ חיים, 'הכסף גם כן כשר? השמונים רובל שקנית בהם התפילין זה גם כשר?!...'

צריך שהממוזן יהיה נקי

יש בני אדם שהעיקר הוא שיש לו מצוה, אבל במה הוא קנה את המצוה זה כבר לא איכפת לו... צריך בכל מצוה שקונה בממוזן שתהיה על ידי ממוזן שאין בו תערובת איסור, גזל, אונאה, ריבית, עושק, וכיוצא בזה. אם אתה נותן 'צדקה', צריך שהצדקה תהיה נקיה. שלך. רק אחר כך תיתן 'מתנות לאביונים'. כי מה רווח יש בדבר אם תיתן צדקות המגיעות ממוזן שאינו נקי?! צריך שהכל יהיה נקי. ועל זה צריך לשים את הדגש.

שלא יהא סנגורו קטגורו

בפרט במצוות, כמו שכתב הפלא יועץ (ערך סנגוריא), שלא יהא סנגורו קטיגורו. אם קונה ציצית או תפילין או אתרוג וכדומה, ומשלם עליהם בכסף שמעורב בו עושק וגזל וכו', אוי לו שנעשה סניגורו קטגורו. והעצה שיהיה כסף נקי במאה אחוז - תיקח הלוואה, ובכסף של ההלוואה תקנה. כי הכסף שבא לך על ידי ההלוואה זה כסף נקי וכשר, וכמו שכתב עצה זו הפלא יועץ (סוף ערך סנגוריא). וכל זה בתנאי שיחזיר את ההלוואה... (לא שיקח הלוואה ויגיד 'הרי לא לווייתי כסף זה בשבילי, זה בשביל מצוה, אני מזכה אותך...'), אם הוא לא משיב את ההלוואה שלקח הוא בכלל "לווה רשע ולא ישלם" (תהלים לו כא), אדם שלוקח הלוואה צריך לדעת מהיכן הוא ישיב, אם לא הוא בגדר רשע, כך אומר רבינו יונה ז"ל בפירושו למסכת אבות (פ"ב מ"ט).

שלא יהא קברו בגזל

אומר הפלא יועץ (סוף ערך סגוריא) שלפחות התכריכים יקנה ממון כשר, [יש בני אדם קונים תכריכים בחיים, משום שזו סגולה לאריכות ימים (ע' שנות חיים ערך קבר ותכריכין)], כדי שלא יהיה קבור בגזל רח"ל.

שוכי בתולת ישראל

ידוע מה שאמרו הקדמונים, כי המזל של חודש שלנו - חודש אלול - הוא מזל 'בתולה'. הפסוק בספר ירמיה (לא כ) אומר, "שוכי בתולת ישראל". כיון שהחודש הזה - 'בתולה' - נקבע חודש של תשובה. 'שוכי'.

אהבת השי"ת

והוסיפו וביארו בזה, שזה מעיד על אהבת השי"ת אותנו, שנתן לנו את החודש הזה, חודש של חסד, הקב"ה זיכה אותנו בימי רצון, ימים להתעוררות ולתשובה. ועל כן מזלו 'בתולה' לרמוז על אהבת השי"ת אותנו.

תקיעה בשופר בחודש אלול

בחודש אלול מנהג אשכנז שתוקעים בשופר מידי יום, מה הסיבה? - רבינו הטור בהלכות ראש השנה (סי' תקפא) פותח בדברי המדרש, שכאשר עלה משה רבינו ע"ה להביא את הלוחות השניות, פחדו שעוד הפעם יבואו לידי טעות, וכבר די לנו ב'חטא העגל' הראשון, ולכן כשעלה משה רבינו ע"ה פעם שניה תקעו בשופר והכריזו 'לא לטעות'. זה העבודה של החודש הזה 'לא לטעות!'. זה ההכרזה של השופר של הימים הללו.

ב. **במעמד** הר סיני פסקה זוהמתן - 'חרות על הלוחות'

ועד היום ועד בכלל אנחנו סובלים ממנו, הוא שגרם לנו לכל הצרות והשיעבודים עד היום הזה. כי בשעה שעמדנו על הר סיני פסקה זוהמתן (שבת קמו רע"א), הגיעו למדרגה של אדם הראשון קודם החטא, וכבר היינו נגאלים.

וכמו שדרשו על הפסוק, "חרות על הלוחות" (שמות לב טז), אל תיקרי חרות אלא חירות (אבות פרק ו משנה ב), חירות מוצר הרע וממלאך המוות ומשיעבוד מלכויות (שמות רבה פר' מז סי' ז, פר' נא סי'

העבודה בימים אלו

מה העבודה שלנו בימים אלו? איך להיכנס לראש השנה כמו שצריך? - נראה לחזור ולשנן היטב ביאור נפלא ויקר של הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל, הוא עמד על ביאור דברי רבותינו, וכמו שנראה בעזר ה' בהמשך.

בארבעה פרקים העולם נידון

המושנה אומרת במסכת ראש השנה (טו), "בארבעה פרקים העולם נידון", יש ארבעה זמנים בשנה שהעולם נידון, "בפסח על התבואה", איך יהיה מצב התבואה, יצמחו או לא, ילקו או לא, וכו', "בעצרת" הוא חג השבועות, הדין בשמים הוא "על פירות האילן" הבישול שלהם יצליח או לא. זה בקיץ, זמן של הבשלת הפירות. "בראש השנה - כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם" (תהלים לג טו), ובחג נידונין על המים". עד כאן דברי התנא.

ה, ויקרא רבה פר' יח ס' ג, שיר השירים רבה פר' ח ס' ו, הכל היה מתבטל. היו מקבלים את התורה, ועול תורה היה מסלק את הכל, והיה העולם חוזר לתיקונו.

התגברות היצר להחטיא את ישראל בחטא העגל

ובאותה שנה שהקב"ה רוצה למסור את הלוחות למשה רבינו ע"ה - חטאו בחטא העגל. כי כך דרכו של היצר, כמו ששני אנשים מתאבקים, ובשעה שאדם רואה שהוא עומד להפסיד במערכה, הוא נאזר בגבורה ומשתדל בכל מאמציו כדי לנצח את הצד שכנגדו - כך היה היצר באותו זמן של קבלת התורה, הוא ראה שהוא עומד להישחט, והסכין מולו, לכן הוא עשה כל תחבולות להפיל את ישראל בטעות הזו של 'חטא העגל'.

וכמו שדרשו רבותינו במדרש (שמות רבה פר' כח ס' א) **ובירושלמי שקלים** (פרק ו ה"א), על הזמן שבו חטאו בעגל, שהיה זה ממש ברגע האחרון, ודרשו, כי גדול הלוחות שישה טפחים היו, כביכול שני טפחים בידיו של הקב"ה, שתי טפחים בידיו של משה רבינו ע"ה, ועוד שתי טפחים באמצע, ואם היינו מקבלים את הלוחות, היינו מגיעים לתיקון. אבל חטאו, והחזירו את אותו הקלקול של חטא עין הדעת.

מדוע נאמר המבין אל' כל מעשיהם

ותחילה אני רוצה להזכיר דיוק נפלא בפסוק הזה, מה ששואל הגאון רבי חיים ולאזין זצ"ל בספר נפש החיים (שער א פרק יב ופרק יד), לכאורה היה צריך להיות כתוב בפסוק, 'היצר יחד לבם המבין את כל מעשיהם', מדוע נאמר 'המבין אל' כל מעשיהם'.

'כבני אמרנא'

ובגמרא (יה.) רבותינו עמדו בביאור דברי התנא במשנה שלמדנו, "בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון. מאי כבני מרון?!" מזה הביאור בזה? "הכא", בארץ בכל, "תרגימו", ביארו דברי התנא, "כבני אמרנא". מפרש רש"י, "ככבשים שמונין אותן לעשרן", יש מצוה של 'מעשר בהמה', מי שיש לו צאן ונולדו לו בעדר שלו כך וכך 'צאן', הוא מצווה לעשר אותם. סוגרים את ה'דיר' עם פתח צר שלא יכולים לצאת שני כבשים בבת אחת, "ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן, שאין יכולין לצאת כאחד", אלא אחד אחרי השני, והוא נותן להם לצאת, ויש בידו מקל הצבוע בצבע אדום, והעשירי שיוצא מכה וצובע אותו, והוא קודש, זה נקרא 'מעשר בהמה'. זה הפשט 'כבני מרון'. כמו הכבשים שעוברים בפתח של ה'דיר', כך עוברים במשפט בראש השנה, אחד אחרי השני.

'כמעלות בית מרון'

והגמרא מביאה דעה נוספת מה הכוונה 'כבני מרון', "ריש לקיש אמר, כמעלות בית מרון". מפרש רש"י, "הדרך קצר", במקום הזה שנקרא 'בית מרון', ה'מסלול' ה'כביש' צר מאד, "ואין שנים יכולין לילך זה בצד זה", מחמת שהוא צר המקום, "שהעמק עמוק משני צידי הדרך", מכל צד וצד יש תהום פעורה, ומוכרחים ללכת אחד אחרי השני.

כל פעולה של האדם פועלת בעולמות העליונים

אלא ההסבר הוא, כי בשעה שהקב"ה ברא את האדם הוא שתל בו נשמה אלהית החצובה מתחת כסא הכבוד. והואיל וכן, כל פעולה ופעולה שהאדם עושה היא לא משפיעה רק בעולם הזה, אלא בכל העולמות הרוחניים העליונים, יש השפעה למעשה האדם. אם האדם ח"ו חוטא, הנזק והקלקול נוגע ופוגע בהרבה עולמות רוחניים, לבד מהנזקים הגשמיים שמתגלגלים ובאים לעולם שלנו, יש עוד הרבה נזקים בעולמות הרוחניים. והוא הדין להיפך, כאשר אדם מקיים תורה ומצוות ועוסק בתורה כדבעי, הרי שההשפעה והברכה מהרוחניות היא לא רק על העולם שלנו, אלא כל העולמות הרוחניים ניוונים מכחו של אותו אחד שעמל בתורה.

הקב"ה מבין אל' כל מעשיהם - כל פעולה מה שהיא גורמת הלאה

זה הפשט בפסוק, 'המבין אל כל מעשיהם', הקב"ה מבין להיכן זה נוגע ופוגע כל מעשה ומחשבה ודיבור של האדם. אל כל הפועל היוצא מכל מעשה ומעשה. כאשר אדם מדבר ח"ו לשון הרע או אבק לשון הרע, הקלקול כל כך עצום ורב, שאם האדם היה רואה איזה נזקים וקלקולים ארעו בעטיו - נשמתו הייתה פורחת ממנו. דעתו הייתה נטרפת עליו. אבל האדם לא רואה, הוא מלוכש במלבוש גשמי - הוא ה'גוף' - שמעכב מלהרגיש את הדברים הללו. וצריך לקנות את הידיעה בשכל, ואת ההרגשים שירגיש את חומר הדבר.

'כחילות של בית דוד'

ועוד דעה נוספת מביאה הגמרא בביאור כוונת התנא 'כבני מרון', "רב יהודה אמר שמואל", אמר בשם הרב שלו הוא שמואל, "כחילות של בית דוד", כמו ה'צבא' של בית דוד שיוצאים למערכה, שיוצאים אחד אחרי השני, וכמו שמפרש רש"י, "וכבני מרון - כבני חילות של מלך", שיוצאים אחד אחרי השני. "מרון - לשון מרות ואדנות", המלך היה מצווה אתה יוצא ראשון, והשני אחריו וכן הלאה, כולם יוצאים לפי הפקודה של המלך, "וכך היו מונין אותם יוצאים זה אחר זה בצאתם למלחמה".

מה החילוק בין שלשת המשלים לביאור 'כבני מרון'

וצריך להבין מה כתוב כאן, מדוע הוצרכה הגמרא לפרש שלשה משלים לביאור דברי התנא, בודאי זה לא סתם, ויש בזה עומק, מה התכוונו רבותינו במשלים הללו, של הכבשים, או של המקום הצר, או של חילות בית דוד.

מדוע סדר המשפט שעוברים אחד אחד ולא כולם בבת אחת?

הגאון ר' אצל'ה בלאזר זצ"ל בספרו כוכבי אור (בסוף ספר אור ישראל, סי' ד) מבאר ביאור נפלא, ולפני כן הוא מקדים ושואל עוד שאלה, למה הקב"ה ית"ש עשה את המשפט באופן הזה, שכל בני מרון עוברים לפניו ביום ראש השנה אחד אחרי השני, מדוע ולמה לא ידונו את כולם בבת אחת? מדוע צריך שכל אחד יעבור אחרי השני כדי להשפט?!

מלך נידון תחילה מקמי דליפוש חרון אף

והוא מסביר את הסיבה לזה על פי הגמרא בראש השנה (ה: טז): "מלך וציבור, מלך נכנס תחילה לדין", אם יש משפט בשמים שדנים בו את המלך ואת הציבור, דנים תחילה את המלך ואחר כך דנים את הציבור. ואומרת הגמרא הטעם לזה, "מקמי דליפוש חרון אף", פירוש, כדי שלא יתרבה חרון אף. שהרי אם ידונו בתחילה את הציבור, ומידת הדין תראה שחלילה יש בישראל חוטאים, הרי שמתגבר חרון אף ומתגבר הקטרוג ומידת הדין תובעת את שלה, ויש חרון אף גדול, והיו שופטים את המלך בעונש חמור. וכדי שהמלך לא יסבול מהקטרוג, מעבירין אותו בתחילה, לפני הציבור, ומידת הדין עדיין לא רואה ומכירה את החטאים שיש בישראל, ואין קטרוג גדול על המלך, ויכול לעבור את הדין בשלום.

אין נידונים כולם יחדיו כדי שלא יהיה קטרוג על הצדיקים בעוון הרשעים

מכאן למדנו, שהסיבה שעוברים ביום הדין 'כבני מרון', אחד אחד, ולא כולם בבת אחת,

הוא כדי שמשפט ה' יהיה משפט ישר ולא משפט מעוקל. כי אם היו כולם נידונים יחדיו, היו הצדיקים סובלים מחמת הפשעים והרשעויות של הרשעים. היה משפט חזק עליהם, ומידת הדין הייתה מתוחה ומקטרגת ותובעת, היה 'חרון אף', ועל כן קבע הקב"ה שיעבורו אחד אחרי השני.

המקדים זוכה והמאחר לוקה

ונמצא לפי זה, כי מי שעובר ראשון בדין הוא מרוויח. מי שבא מוקדם למשפט ביום ראש השנה ראשון, הוא זכה. המאחר ומגיע מאוחר או אחרון - אי ויבוי לו. כי על המאחר יש יותר תביעה, יש עליו יותר 'חרון אף' בשמים. המקדים זוכה.

ה'כבש' החזק יותר - דוחף ויוצא תחילה

איך זוכה להיות ראשונים בדין? אומר ר' איצ'לה בלאזר זצ"ל, כאן גילו לנו רבותינו את הסוד הזה, במה שהמשילו בשלשה משלים את הענין של 'כבני מרון'. יש שלושה מהלכים שאדם יעבור במשפט תחילה לפני כולם. המהלך הראשון, הוא כמו ה'כבשים', איזה כבש יוצא ראשון מה'דיר'? - מי שהוא יותר חזק. אם הכבש הוא גיבור וחזק, הוא נותן דחיפה לזה, ובעיטה לשני, והוא פורץ לו דרך ויוצא ראשון. הוא משתמש בכח שלו ויוצא תחילה. זה אופן אחד של המשל.

מי שיש לו יותר 'זכויות' הוא דוחק ונכנס תחילה לדין

והנמשל, הוא לגבי הדין שלנו, מי זוכה להיכנס להיות נידון תחילה, מי שיש לו יותר כח. אחד שהוא משופע וגדוש במצוות, עשה הרבה מצוות וצבר הרבה זכויות, הרי שיש לו כח לדחות אחרים, הוא 'דוחף' את כולם בכח זכויותיו, ויש לו כח לדחוק, ועל כן הוא יעבור ראשון בדין. כי יש לו יותר זכויות. זה המשל של הכבשים, כמו הכבש שהוא יותר גיבור הוא יוצא ראשון, כך מי שאסף יותר תורה ומצוות עובר ראשון במשפט.

מעלה בית מרון אינו תלוי אלא בקדימה

אופן שני, המשל השני, זה מעלה בית מרון, בזה זה כבר לא תלוי מי יותר 'חזק', זה תלוי ב'זמן'. מי הקדים והגיע למעבר הצר הזה תחילה - הוא זה שעובר ראשון. מי שאיחר, אומרים לו 'תחכה עד שיעבור הראשון'. הראשון זכה. אי אפשר לעקוף.

המקדים לשוב בתשובה כמה שיותר מוקדם נידון תחילה

וכך גם הנמשל, לגבי הדין בראש השנה, מי זוכה להיכנס תחילה לדין לפני שיפוש חרון אף? - זה לא תלוי בזכויות, אלא זה תלוי בהכנה. מי שהקדים לבוא למקום הזה - זכה. מי שהקדים והכין את עצמו לקראת המשפט, הוא לא חיכה ל'תקיעות' של ראש השנה כדי להתעורר... אלא כבר מעכשיו - תחילת אלול - הוא מכין את עצמו בתשובה וסליחה וצדקה, אחד כזה שהכין את עצמו לפני האחרים, הוא זוכה לעבור במשפט לפני כל אלו שבאו והתחילו לעסוק בתשובה אחריו.

הכל תלוי ברצון המלך

אופן השלישי, המשל שלישי, הוא חיילות של בית דוד, בזה לא תלוי לא בגבורה או במי שמקדים, אלא זה תלוי ברצונו של המלך. מה שדוד המלך ע"ה מצווה - כך יהיה. זה רצון המלך.

'זחנותי את אשר אחון וריחמתי את אשר ארחם'

וכך גם הנמשך לגבי הדין שלנו ביום ראש השנה, שיש לנו כלל גדול, שהקב"ה ית"ש יש לו הנהגה מיוחדת "זחנותי את אשר אחון וריחמתי את אשר ארחם" (שמות לג יט), ודרשו רבותינו (ברכות ז). אף על פי שאינו כדאי ואף על פי שאינו הגון. פעמים הקב"ה לא מתייחס למעשי האדם, מעשיו של האדם אינם מתוקנים - והקב"ה מרחם עליו. כי הקב"ה 'מלך', ויש לו זכות לעשות מה שהוא רוצה. אי אפשר לשאול את המלך למה אתה רוצה ואתה עושה כך או כך. אם כן מי שהקב"ה יבחר בו שייכנס תחילה לדין בראש השנה, יזכה להיות נידון תחילה.

ג' אופנים להיכנס תחילה לדין

הרי לנו שלושה אופנים לזכות להיות נידונים תחילה לפני כולם ביום הדין והמשפט, קודם שיתרבה 'חרון אף'. או מי שאסף הרבה זכויות, או מי שהכין את עצמו מוקדם יותר, או מי שהקב"ה אוהב אותו והחליט לבחור בו.

לא פשוט להסתמך על הזכויות שיש לנו...

מעתה בואו ונחשוב, באיזה קבוצה אנחנו שייכים? - אם תאמר בקבוצה של אלו שיש בהם כח לדחק ולהיכנס תחילה בכח הזכויות שיש להם, תתבונן נא, האם קיימת מצוה

אחת כהלכה... ראיתי שנים מגדולי ישראל, אחד אומר לחבירו 'אוי, מה נעשה עם העבירות?', אמר לו השני, 'מהעבירות שלי לא כל כך דואג, אני אעשה תשובה, אבל אני מתבייש מהמצוות שלי... איך קיימתי את המצווה...!'. איך נברא ה'מלאך' שנוצר על ידי קיום המצווה. יש מלאכים שנבראים שוכבים על הרצפה... כי המצווה הייתה שטוחה... כך בראו אותם... כל ימיו 'בעל מום'. היכן ההכנה הכוונה והשמחה שצריכה להיות בכל מצווה? - על דא קבכינא. איך מקיים 'תורה' ו'תפילין'. זה לא כל כך פשוט לסמוך על זה שאסף תורה ומצוות.

'מאי חזית דדמא דידך סומק טפי'

ואם תאמר, שאתה מהקבוצה השלישית, 'הקב"ה אוהב אותי, והקב"ה יעביר אותי תחילה לפני כולם'. זה גם ספק. על סמך מה אתה בטוח בדבר הזה?! הרי הכל תלוי ברצונו יתברך. הרי גם את השני הוא אוהב, ו'מאי חזי דדמא דידך סומק טפי?!'. נמצא שגם על זה אי אפשר לסמוך.

העצה להקדים ולשוב בתשובה

מה נשאר לנו? - העצה של ההכנה. כל מי שיתכונן לראש השנה יותר מוקדם מחבירו - זכה. מי שהתעכב והתאחר וידחה ויגיד 'מה רוצים ממני? יש עוד שלושים יום! יש עוד זמן! עוד נעשה תשובה אחר כך...!', אם כל השנה זה טעות - קל וחומר ב'אלול'. כל רגע ורגע צריך להקדים, לקום לסליחות ולעשות תשובה כמו שצריך. זה היסוד. להתעורר מוקדם, ויפה שעה אחת קודם. רק כך נזכה להיכנס לדין כמה שיותר מוקדם, קודם שישוב חרון אף.

כמוצאי כיפור נזכר בראש השנה הבא....

מספרים על הגאון רבי ישראל סלאנט זצ"ל, שבמוצאי יום כיפור ראו אותו שהוא כולו אחוז בחלחלה, כולו רועד מפחד. שאלו אותו, 'כבוד הרב מה הבהלה? הרי עבר יום כיפור, ומחלו לנו על כל העוונות?!', אומר להם 'אני שמעתי את התקיעות של מוצאי כיפור, (תוקעים בשופר כדי שירוצו לאכול...) ומיד כששמעתי את התקיעות האלה נבהלתי, כי נזכרתי שיום ראש השנה הבא מתקרב ובא...'. כבר הוא חושב על ראש השנה הבא. הוא לא מסתכל שלפני עשרה ימים היה ראש השנה. כי כך מתכוננים. מי שמתכונן מוקדם יותר - נידון מוקדם יותר.

קצת על הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל

זה העצה שיש לנו, להקדים ולבוא תחילה. כך אומר הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל. הוא היה גאון אדיר, איש אלקים קדוש ונורא, מתלמידיו המובהקים של הגאון ר' ישראל סלאנט

זצ"ל, [הוא קבור כאן בירושלים ב'הר הזתים' וזכינו להשתטח על קברו], ואם נבוא לספר עליו נפלאות מה שסיפרו התלמידים, לא נסיים. אין לשער ואין לתאר. על צדקותו, ועל שקידת התורה קדושה, ושמירת הלשון שלו. הוא היה איש מוסרי להפליא. מעולם לא שח שיחת חולין. מעולם לא דיבר לשון הרע, ולו מילה אחת. אין לשער צדקותיו, החסד, והענוה, וכל מעלות שמנו חכמים נתקיימו בו.

קביעות לימוד מוסר שעתיים בכל יום

עליו אמרו שהוא היה פטור מלימוד מוסר - מה שלא אמרו על אף אחד - לרוב צדקותו וחסידותו ויראתו. ואף על פי כן היה הוא לומד מוסר שעתיים בכל יום ויום. היה אומר שבלי זה הוא לא מרגיש יראת שמים. יושב כל יום שעתיים ולומד מה חובתו של האדם בעולמו.

תענית דיבור מראש חודש אלול

כל החודש הזה - חודש אלול - היה יושב רק על התורה ועל העבודה, והתפלות שלו היו בוקעות שמים וארץ. אחרי כל תפלה ותפלה שלו, מצאו שלוליות של דמעות במקום תפלתו. וכל ימיו, מראש חודש אלול עד יום הכיפור, היה ב'תענית דיבור'. היה עוזב את הבית שלו, והולך לאיזה בית כנסת ובית מדרש ואינו מדבר מילה אחת כל הארבעים יום הללו. לא משנה מי שיבוא. הוא כתב במכתב "גדר גדרתי ואיני יכול לעבור על זה". פעם אחת נולדה לו בת בחודש אלול, ואפילו עם אשתו לא דיבר, רק אמר לה 'מזל טוב', והיה כותב לה פתקים... כי גדר גדרתי, ולא אעבור על זה. כי צריך הכנה לקראת יום ראש השנה ויום הכיפורים!

עשרים שעות ביממה לתורה

וכך מתכוננים ליום הדין והמשפט, וכך היו נוהגים תלמידיו של ר' ישראל סלאנט, וכמו שמספר התלמיד שלהם בספר אור יהל, שהוא מספר, אני הכרתי את התלמידים של הגאון ר' ישראל סלאנט, ובימים אלו של ההכנה לקראת הדין והמשפט, היו לומדים ועמלים בתורה עשרים שעות מעת לעת! את כל זמנם ניצלו לשקידת התורה. יש בני אדם שעשרים שעות של תורה זה ה'מכסה החודשית' שלהם... אבל אצלם זה היה 'מכסה יומית'... נותר להם רק ארבע שעות בלבד לכל הצרכים הנותרים כאכילה שתיה ושינה, וכל השאר רק לתורה! כי יש 'משפט', וראש השנה מתקרב, וצריכים זכויות. ואין זכות גדולה יותר מתורה, ולכן חוטפים ומנצלים את הזמן כמה שיותר.

להבין מהות יום המשפט

יש בני אדם כסילים, שהם מחכים 'מתי יבוא ראש השנה...!', ולמה הם מחכים? - כי יש לו תענוג, כי הוא אוכל 'רימונים' וגם 'תפוח בדבש', זה כל 'ראש השנה' שלו, והוא גם שומע שופר... צריך לתפוס את מהות היום הזה, זה יום הדין, יום המשפט, נכתב ונפסק לאדם מה יהיה לו כל השנה!

אם היו מזמינים את האדם לדין בעולם הזה...

אם אדם היה לו 'משפט' כאן בעולם הזה, מודיעים לו, 'עוד חודש משפט!', ואולי הוא יקבל עשר שנים מאסר, אולי גלות, אולי מיתה רח"ל - בודאי היה האדם 'רועד מפחד', הוא לא היה יכול לאכול ולא לשתות ולא לישון מרוב החלחלה שיש בו. הוא היה הופך שמים וארץ בשביל למצוא לו 'סגור' טוב, שיליץ עליו יושר, והיה מחפש כל תחבולות שבעולם איך לצאת זכאי בדין. ואילו כאשר מגיע 'ראש השנה', יום הדין האמיתי, כאן הוא רגוע... 'שנה טובה ומתוקה', 'שנה טובה ומבורכת', 'תזכו לשנים רבות נעימות וטובות'. ובה הוא חושב שזה מסתכם. והסיבה היא כי לא תופסים ולא יודעים נכונה מה זה 'יום הדין'.

חשבון הצרות והמאורעות שארעו בשנה האחרונה

אם אדם יעשה חשבון מה עבר עלינו מראש השנה האחרון ועד היום, ייקח ויזכר איזה מאורעות ומקרים עברו עלינו, על הפרט ועל הכלל, איזה אסונות ואיזה מקרים, מתים וחולים וכו' וכו', ויבין כי הכל נכתב ב'ראש השנה' שעבר, אם יעשה כך ויזכר היטב כל הצרות וכו' וכו', קצת יהיה לו ציור של חרדה מראש השנה הבא, שלא תחזור ותהיה שנה הבאה עם צרות כמו השנה הזו. לא ישב בטל, יגיד, 'עברו עלי ארבעים ראשי שנה ועברתי בשלום, גם זה יעבור בשלום...!', - מי ערב שזה יעבור בשלום?! - הלא תראה איך עברה עליך השנה. תראה כמה אנשים שהתהפך עליהם הגלגל בשנה הזו רח"ל. מי ערב לך אם לא תעשה תשובה?!

הבהלה מחכרות ראש חודש אלול

הגאון רבי ישראל סאלנט זצ"ל במכתבים שלו מתאר איך היה נראה בזמנו 'שבת מברכין' כשהיו מכריזים על ראש חודש אלול, היה 'פלצות', בהלה אדירה ואיומה הייתה אוחזת בציבור. וסיפרו עליו שהיה מתעלף בהכרות 'ראש חודש אלול', היו אומרים 'אלול' והוא היה נופל מרוב בהלה, כי משפט בא. כל כמה שיקדים האדם בהכנה לראש השנה בריבוי תורה מצוות תפלה וחסדים, וינצל את ימי הרצון לתשובה ושיפור המעשים, אזי יועיל לו ויזכה בעזרת ה' לשנה טובה ומבורכת. ה' יהיה בעזרונו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת פרשת שופטים

א. בענין וקרא בו כל ימי חייו

ריש אדר תדש"מ.

דברים (י"ז י"ט): "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם".

וראתי לגאון הנצי"ב ז"ל בספרו היקר העמק דבר שם שכה כתב: "וקרא בו כל ימי חייו. כמשמעו כל שעה שאפשר כדתנן בסנהדרין. ומשום הכי לא דרשו חז"ל בזה המקרא כמו ביציאת מצרים דכתיב כל ימי חייו לרבות [הלילות], דשם אינו אלא זכירה כרגע בכל יום, מה שאין כן כאן כמשמעו כל היום".

ועם שאיני כדאי, בעניותי תמה אני על עצמי שהרי רבותינו ז"ל בספרי שם שם על אתר (פיסקא י"ח) כה דרשו: "וקרא בו כל ימי חייו, ימי חייו הימים, כל ימי חייו הלילות" ע"כ, והובא בילקוט שמעוני שם (רמז תקט"ו) ע"ש, ובפסיקתא זוטרותא (שם דף ל') הגירסה: "כל ימי חייו לרבות את הלילות".

הרי שממש כמו שדרשו בברכות (י"ב ב') גבי יציאת מצרים ימי חייו הימים כל ימי חייו לרבות הלילות, ממש כך גם דרשו בקרא דמלך ימי חייו הימים, כל ימי חייו הלילות, ולכאורה דברי הגאון הנצי"ב צ"ב.

ואחשוב שכוונת הגאון הנצי"ב ז"ל בדבריו היא רק אליבא חכמים דפליגי על בן זומא ולית להו דכל ימי חייו "כל" לרבות הלילות, ודרשת הספרי הנ"ל גבי מלך דכל ימי חייו לרבות הלילות, אתיא רק כסברת בן זומא, ותקשי לך לחכמים החולקים על בן זומא ולית להו כל לרבות הלילות מה ידרשו בקרא דמלך, ועלה קאמר הנצי"ב ז"ל דבריו ותירוצו הנ"ל ודוק.

ומצאתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת שופטים אות מ"ג) שכתב: "אפשר לפרש על פי מה שאמרו בברכות (י"א ב') ימי חייו הימים, כל ימי חייו הלילות עיין שם, והרי מקרא בלילה אין קורין, ולזה סיים קרא "למען ילמד ליראה את ה'", דהיינו לימוד הדרשות בפסוקים, לדעת כל הדינים התלויים בפסוקי התורה, דזה תורה שבעל פה, ושייך גם בלילה".

ודברות קדשו ז"ל שבליילה המלך לא היה קורא בספר התורה כי אין קורין מקרא בלילה כנ"ל, ולכאורה צ"ב שהרי בספרי הנ"ל דרשו וקרא בו כל ימי חייו לרבות הלילות.

ורז"ל במדרש תהלים (מזמור ו') אמרו: "כיון שנכנס [דוד] לבית המרחץ היה מביט בעצמו ואומר הריני ערום מן המצות, וכשהוא מסתכל במילה ששקולה כנגד כל המצות, דעתו מתקררה, כיון שראה דוד כך, אמר הריני מזמר עליה למנצח על השמינית, על המילה שנתונה בשמיני", ועיין מנחות (מ"ג א').

ולעומת זה מצאתי שם במדרש תהלים (מזמור קי"ט עה"פ מה אהבתי דפ"ח ע"ב) שכה אמרו: "מה אהבתי תורתך וגו', כל מי שאוהב את התורה אינו אוהב אלא חיים, וכו', אמר דוד אני אוהבה, שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, וכתוב והיו הדברים האלה, לכך נאמר מה אהבתי תורתך וגו' אני הולך למרחץ והיא עמי, אני ישן והיא עמי, כשם שצויתני והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וכתוב בהתהלכך תנחה אותך לא הנחתי אותה כל עיקר".

ולבאורה לפי פשוטו מזה שהמדרש אומר "אני הולך למרחץ והיא עמי, אני ישן והיא עמי, כשם שצויתני והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, מתבאר שכשהיה דוד נכנס למרחץ היה עמו ספר התורה דמלך, אלא שלפי זה קשה מהו שאמרו במדרש תהלים עצמו לעיל שבשעה שנכנס דוד למרחץ ראה עצמו ערום וכו' - והרי ספר תורה עמו.

ולכך נראה לי שאין הכונה במדרש כאן כפשוטו שדוד היה נכנס לבית המרחץ עם ספר תורה שלו ממש, שזה אי אפשר ואסור, וכן פסקו הרמב"ם ז"ל בהלכות ספר תורה (פ"ז ה"ג) וסמ"ג (עשין כ"ה) דהמלך אין מכניס ספר תורה שלו לבית המרחץ ע"ש, אלא הכוונה שדוד לא היה מפסיק מהגיון ועסק התורה, וגם בהיותו במרחץ היה עם הלכות התורה בקיום ההלכות הנהגות במרחץ, ולא היתה דעתו מסולקת מן התורה, ואף שהמדרש מביא קרא והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו לא נתכוין שספר התורה היה עמו אלא שמצות תלמוד תורה היתה עמו כנ"ל זה הנלע"ד.

ולפי דרכנו זו אתי שפיר גם מה שאמרו במדרש תהלים הנ"ל "אני ישן והיא עמי", ואם הכוונה לספר תורה דמלך שהיתה עמו בשעה שישן - תמוה דקיימא לן שבשעה שהמלך ישן אין הספר עמו, וכדכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות ספר תורה (פ"ז ה"ב): "ספר תורה דמלך יהיה עמו תמיד, ואם יוצא למלחמה ספר תורה עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מיסב והוא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, ולא יסור מעמו אלא בלילה בלבד, וכשיכנס לבית המרחץ, או לבית הכסא, או לישן על מטו", ושמע מינה כדכדתיבנא דעל מצות תלמוד תורה קאי ולא על מצות ספר תורה דמלך ודוק היטב.

ובא לידי כעת פירוש הרא"ם פארווא ז"ל מבריסק על מדרש תהלים, וראיתי לו שם (דקע"א ע"ב אות ע"ג) שכה כתב: "אני הולך למרחץ, לאו דוקא, כי ח"ו דוד המלך לא היה עוסק בתורה במרחץ שאסור להרהר בדברי תורה, וכדרשתם כיון ששנכנס דוד למרחץ היה ערום מן המצוות ונזכר במילה" עכ"ל.

ולפי דרכנו למדנו שגם הוא הבין שכונת המדרש על מצות לימוד תורה ולא על מצות ספר תורה דמלך ודוק. [ומדרש תהלים הנדפס על פי כתב יד מחק תיבת מרחץ ורק גרס אני הולך והיא עמי אני ישן והיא עמי ודוק]. [ויש עוד לעיין ולברר בספר מנחת חינוך (מצוה תק"ג אות ב'), וספר ברכת אהרן ברכות (סימן קמ"ח)].

ב. בענין כובש נבואתו

דברים (י"ח י"ח): "נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, ונתתי דברי כפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו, והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו" ופירש רש"י ז"ל: "אשר לא צויתיו לדבר, אבל צויתיו לחבירו: ואשר ידבר בשם אלהים אחרים, אפילו כוון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר: ומת, בחנק, שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו, והמתנבא בשם עבודה זרה, אבל הכובש את נבואתו, והעובר על דברי נביא, והעובר על דברי עצמו, מיתתן בידי שמים, שנאמר אנכי אדרוש מעמו", והם דברי התלמוד בסנהדרין (פ"ט ב') וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות יסודי התורה (פ"ט ה"ג) עיין שם.

ובספר הכתב והקבלה דברים שם שפירש והסביר היטב איך רבותינו ז"ל דרשו במיטב הגיון דרשות אלו מהפסוקים הללו, ולא פסקי קרא בסכינא חריפא ע"ש, ועיין גם בדברי הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר מה שכתב בזה. [ובספר תורה תמימה שם (אות ע"ב) כמנהגו העתיק דברי הרב הכתב והקבלה בלא להזכיר בשם אומרו, וכיוצא בזה שם (אות ע"ה) תמה והתפלא על דברי המיוחס ליונתן שם שנביא שקר מיתתו בסייף ואנן קיימא לן בחנק, וכבר עמד בזה בהכתב והקבלה שם וכתב שהוא טעות סופר ע"ש, אבל צ"ב כי המיוחס ליונתן כתב כן גם שם לעיל (י"ג ו') שנביא שקר מיתתו בסייף, והרב כתב והקבלה לא זכר לדבריו אלו].

ישעיה (נ"ה): "אדני אלקים פתח לי אזן, ואנכי לא מריתי אחר לא נסוגתי, גוי נתתי למכים, ולחיי למורטים, פני לא הסתרתי מכלמות ורוק", ותרגם יונתן בן עוזיאל שם: "ה' אלהים שלחני לאתנבאה, ואנא לא סריבית, לאחורא לא אסתחריית", וכיוצא בזה פירשו שם רש"י ורד"ק זכרונם לברכה.

ובם"ד נתעוררתי דלכאורה מאי רבותיה דישעיה הנביא ע"ה על שלא סירב להתנבא, והרי נביא הכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים, ואם משום שנתן גוו למכים וכו', ומה בכך והרי כך מצוותו וכך יש לו לעשות וכי מפני מכות ורוק פטור מלהתנבא ועיין.

וזה אשר כתב לי בני חו"ב רבי עמנואל הי"ו: יש לעיין אולי דין נביא "הכובש נבואתו", היינו שכבר אמר לו הקב"ה דברי הנבואה לאומרם, והוא כבשם ומסתירם ולא אומרם, אבל אם הקב"ה רק משלחו להתנבא, ועדיין לא אמר לו דברי הנבואה יכול הוא לבקש מה' שלא ללכת בשליחות זו, ושלא ימסור לו דברי הנבואה.

אבל יש להביא ראיה ממאמרם בסנהדרין (פ"ט א') הכובש נבואתו כיונה בן אמיתי, נראה שגם אם הקב"ה רק שלחו להתנבא ועדיין לא מסר לו דברי הנבואה, חשיב כובש נבואתו.

וראיתי לגאון מלבי"ם ז"ל בפירושו לספר יונה (פרק א') שכתב: "והנה בפעם הראשונה הקב"ה לא שלח על ידו נבואה מיוחדת כמו בפעם השנייה שאמר לו קרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך שהוא מה שקרא עוד ארבעים יום וינינה נהפכת, שאז לא נחתם עדיין גזר דין זה, ולא שלחו בתורת נביא מודיע גזרת עליון, שאם היה שולחו בענין כזה לא היה עובר על

דברי ה', שנביא הכובש נבואתו חייב מיתה, רק אמר לו קרא עליה סתם, היינו שיקרא באזניהם דברי מוסר ותוכחה להשיכם מעונותיהם, ובאר לו כי עלתה רעתם לפני, שעת תרבה הרעה במידה גדושה תעלה הרעה לפני ה' לקטרג, ואז בא רעתם וקטרגה עליהם, וכעת יחתם גזר דינם, אז תרד הרעה שהיא הגזרה הנחרצה מלמעלה למטה, ואז עדיין לא נחרץ גזר הדין רק הרעה קטרגה עליהם ושלחו להוכיחם, לא להודיעם גזר דינם, ולכן חשב יונה שבזה אינו בכלל נביא הכובש נבואתו כי לא נשלח לנבואות רק להוכיח ועובר רק על מ"ע שצוהו ה' להוכיח", ומשמע שאם על כל פנים חז"ל קראו ליונה כובש נבואתו שמע מינה דליכא לחלק כנ"ל.

ובספר שמות (פרקים ג' וד') הקב"ה שלח את משה וכבר מסר בידו דברי הנבואה לומר לישראל, ואף על פי כן משה לא רצה ואמר שלח נא ביד תשלח כו', ובאמת חרה בו אף ה' ככתוב שם. עד כאן דברי בני יקירי הי"ו. [וההיא דמשה רבינו ע"ה שם קודם מתן תורה וגם עדיין לא היתה אזהרת כובש נבואתו].

ג. בענין מי האיש הירא ורק הלבב

דברים (כ' ה'): "ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

וזו לשון הזהב של רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מלכים (פ"ז הט"ו): "מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא, ולא יפחד, ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרונו מלבו, ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה, וארור מונע חרבו מדם, וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא שנאמר כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן, כי מלחמות ה' אדוני נלחם, ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך" עכ"ל".

ובס"ד דרך לימודי בילקוט שמעוני (משלי פרק ג' רמז תתקל"ה) ראיתי שם: "אמר רבי תנחומא כל מי שהוא יוצא למלחמה אם אינו מכוין את לבו, סוף שהוא נופל בחרב, אבל שבטו של זבולן בין מכוונים בין אינם מכוונים הם יוצאים למלחמה ונוצחין, הדא הוא דכתיב (דברי הימים א' י"ב ל"ד) מזבולן יוצאי צבא עורכי מלחמה בכל כלי מלחמה חמשים אלף ולעדור בלא לב ולב, מהו בלא לב ולב, אלא בין שהם מכוונים בין שאינם מכוונים יוצאים למלחמה ונוצחים", ומקור דברי הילקוט שמעוני נמצא במדרש ויקרא רבה (פכ"ה ס"ב) והביאהו הפירוש המיוחס לרש"י דברי הימים שם והרד"ק שם. [ושם בטעות מדרש בראשית רבה וצריך לומר ויקרא רבה כנ"ל].

ויש לפרש דברי רבי תנחומא "כל מי שהוא יוצא למלחמה אם אינו מכויץ את לבו סוף שנופל בחרב", עם דברי הרמב"ם ז"ל האמורים לעיל, ואחשוב שגם מכאן יש למצוא מקור לדברי הרמב"ם ז"ל ודוק. [נעייץ בחיבורי דברי יעקב חיים ח"א (סימן י', וסימן י"א, וסימן כ') שהארכתי בס"ד מפי ספרים וסופרים שכל תיבה ברמב"ם יש לה מקור בדברות חז"ל וצורף לכאן].

ודע כי בספרי מדרש רבה שלפנינו יש טעות הדפוס ובמקום מה שכתוב שם כל מי שיוצא לדרך אם אינו מכויץ לבו וכו', צריך לומר שיוצא למלחמה ומלבד שהוא מוכח מתוך הענין, כמו שיראה המעיין, כן העתיק בילקוט שמעוני כנ"ל, וכן הובא במדרש הגדול בראשית (פרשת ויחי), וכך הוא בכתבי יד של המדרש ככתוב במדרש ויקרא רבה הנדפס על פי כתבי יד שם (דף תקע"א), וכן הגיה הגאון רש"ש ז"ל בהגהותיו למדרש שם וז"ב.

ד. לא תחיה כל נשמה

דברים (כ' ט"ז): "רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה, לא תחיה כל נשמה, כי החרם תחרימם, החתי והאמורי הכנעני והפרזי החוי והיבוסים, כאשר צוך ה' אלהיך, למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם, אשר עשו לאלהיהם וחטאתם לה' אלהיכם".

ובמלחמות יהושע וישראל מדגישים המקראות שכך עשו, כמו במלחמה בעי כתוב בספר יהושע (ח' כ"ב): "ואלה יצאו מן העיר לקראתם, ויהיו לישראל בתוך אלה מזה ואלה מזה, ויכו אותם **עד בלתי השאיר לו שריד ופליט**", וכזאת במלחמה עם מקדה שם (י' כ"ח): "ואת מקדה לכד יהושע ביום ההוא, ויכה לפי חרב ואת מלכה החרים אותם ואת כל הנפש אשר בה, **לא השאיר שריד** ויעש למלך מקדה כאשר עשה למלך יריחו", וכזאת כתוב כאשר נצחו את לבנה שם (פסוק כ"ט): "ויעבר יהושע וכל ישראל עמו ממקדה לבנה וילחם עם לבנה, ויתן ה' גם אותה ביד ישראל ואת מלכה, ויכה לפי חרב ואת כל הנפש אשר בה **לא השאיר בה שריד**, ויעש למלכה כאשר עשה למלך יריחו".

ועוד מפורש כן במקראות בספר יהושע שם (פסוק ל"א): "ויעבר יהושע וכל ישראל עמו מלבנה לכישה, ויחן עליה וילחם בה, ויתן ה' את לכיש ביד ישראל וילכדה ביום השני, ויכה לפי חרב ואת כל הנפש אשר בה, ככל אשר עשה ללבנה, אז עלה הרם מלך גזר לעזור את לכיש, ויכהו יהושע ואת עמו **עד בלתי השאיר לו שריד**", ועוד שם (פסוק ל"ז) במלחמה עם חברון כתוב: "וילכדה ויכוה לפי חרב ואת מלכה ואת כל עריה ואת כל הנפש אשר בה, **לא השאיר שריד**, ככל אשר עשה לעגלון, ויחרם אותה ואת כל הנפש אשר בה".

ובן במלחמה עם דברה (פסוק ט"ל) כתוב: "וישב יהושע וכל ישראל עמו דברה, וילחם עליה, וילכדה ואת מלכה ואת כל עריה, ויכוה לפי חרב ויחרימו את כל נפש אשר בה, **לא השאיר שריד**, כאשר עשה לחברון כן עשה לדברה ולמלכה וכאשר עשה ללבנה ולמלכה".

ועוד שם (פסוק מ') כתוב: "ויכה יהושע את כל הארץ ההר והנגב והשפלה והאשדות ואת כל מלכיהם, **לא השאיר שריד**, ואת כל הנשמה החרים כאשר צוה ה' אלהי ישראל", וכך גם

במלחמה עם מי מרום שם ("א ח'): "ויתנם ה' ביד ישראל, ויכום וירדפום וגו', ויכם עד בלתי השאיר להם שריד", עיין במקראות.

ובס"ד בלומדי הדברים נתעוררתי לדקדק, חדא שבמלחמה עם עי כתוב שלא השאירו מהם שריד ופליט, מה שלא נאמר בכל שאר המלחמות, שבהן רק כתוב שלא השאירו להם שריד, ובעי טעמא. [והחילוק בין שריד לפליט מצאתי בדברי הגאון מלבי"ם ז"ל ביאורו לספר עובדיה (א' י"ד): יש הבדל בין פליט ובין שריד, הפליט הוא הנצול מן החרב ושהיה במלחמה, והשריד יהיה גם כשהיה במקום אחר ונשאר מן העם בחיים", ועיין עמוס (ט' א') ובפירושו הגאון מלבי"ם שם ודוק].

ותו יש מקומות שכתוב תרתי גם שהכו בה כל נפש, וגם שלא השאירו בה שריד, ויש מקומות שרק כתוב שלא השאירו שריד, כמו במלחמה עם גזר (פסוק ל"ג), ובעי טעמא.

ועוד יש מקומות שרק כתוב שהכו אותם, אבל לא מוזכר ולא מודגש כלל שלא השאירו שריד, כמו במלחמה עם לכיש (פסוק ל"ב), ובמלחמה בעגלונה (פסוק ל"ה), וכל הדברים הללו צריכים טעם, כל זה רשמתי דרך לימודי למזכרת עד שנעיין בדברי רבותינו המפרשים ז"ל בל"נ.

ה. בענין כפר לעמך ישראל

דברים (כ"א ח'): "כפר לעמך ישראל אשר פדית ה', ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם".

ובספר רבותינו בעלי התוספות על התורה שם בפירושו ריב"א כה כתב: "כפר לעמך ישראל, תימה כיון שאמרו ידינו לא שפכה, מאי כפרה שייכא, ויש לומר משום דכל ישראל ערבים זה בזה.

ולפי פשוטו "כפר" כמו "גלה", כלומר גלה לעמך מי הרוצח, שכל זמן שלא נודע מי הרגו גואל הדם ימית את מי שאין דינו למות, וכן מצינו בישעיה (כ"ח י"ח) "וכפר" בריתכם את מות שהוא כמו "וגלה", כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל, כך פירש הר"מ מקוצי".

וראיתי בקובץ התורני "כנסת הגדולה" שיצא לאור בוורשא שנת תר"נ (דף צ' אות ח') שאחר שהובאו שם דברי הריב"א ז"ל הנ"ל כה כתוב שם: "הוא תמוה מאד מה ענין "וגלה" אצל הפסוק ההוא דישעיה, ומה כוונתו לפי ההוראה הזאת.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל לפנינו שם תרגם "ויבטל" קימכון, ואין אפוא בו שמץ מהוראת גילוי, ולפי דעת הראב"ע ז"ל מורה על ההפך שבפירושו לתורה בראשית (ל"ג כ"א) על הפסוק אכפרה פניו במנחה פירש אכפרה פניו אכסה ואסתיר" ע"כ.

ולכאורה אכן הדברים תמוהים מאד, אבל אחר שאנחנו מוזהרים לטרוח ולהעמיד דברות רבותינו ז"ל וקמו שהבאתי בכל חיבוריי, ועיין בהדר יעקב ח"ו (סימן בהקדמה דף ז', וסימן ט"ז) וש"נ, ובפרט רבותינו הראשונים כמלאכים ע"ה שכל דבריהם אמת ויציב אמת ואמונה אמת וצדק, ראיתי לכתוב להסביר ולהמתיק הדברים בס"ד.

תחילה וראש אומר שנעלמו מזה הכותב דברות התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כאן שכה תרגם: "כהניא יימרון כפר לעמך ישראל דפרקתא ה' ולא תשוי חובת אדם זכאי בגו עמך ישראל, וגלי מן קטליה, ויתכפר להון על דמא, ומיד נפקין נחיל דמורנין מגו פרתא דעגלתא, נגדין ואזלין עד אתרא דקטולא תמן, וסלקין עלוי ואחדין בי דינא יתיה ודיינין יתיה". [תרגום: הכהנים יאמרו כפר לעמך ישראל שפדית ה' ולא תשים חטאי דם זכאי בתוך עמך ישראל, וגלה מי הרגו ויתכפר להם על הדם ומיד יוצאים נחיל של תולעים מתוך כרסה [וי"א טבורה] של העגלה נמשכים והולכים עד מקום שההורג שם, ועולים עליו, ואוחזים בית דין אותו ושופטים אותו].

הרי לנו מפורש דתיבת **כפר** האמורה כאן "כפר לעמך ישראל", מתפרשת מלשון **גילוי** והן הם דברי הריב"א ז"ל, ונעלם מהכותב הזה דברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל וצ"ע.

עוד תראה בדברי רבינו בחיי ז"ל שם: "ועל דרך המדרש בעגלה ערופה, אמר הקב"ה תבוא עגלה בת שנתה ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו שלא הניחו לעשות פירות. דורשי חמורות אמרו, לכך הצריכה תורה עגלה שלא נעשה בה מלאכה, והנחל שלא נעבד ולא נזרע, כדי שלא תכיר העגלה אותו, ושלא יהיה שם דרך סלולה ולא תרצה לצאת מן הנחל, והיו הכהנים מכין אותה על ערפה כדי שתצא מן הנחל, זהו שכתוב וערפו שם את העגלה בנחל, ומתחילה היו זקני העיר רוחצין ידיהן על העגלה ואומרים ידינו לא שפכו, והיו הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל **וכפר לשון גילוי הוא**, שיגלה להם הרוצח, ואם היו ישראל שבאותו הדור זכאין היתה העגלה הולכת עד בית הרוצח והורגים אותו שם, זהו ונכפר להם הדם, כלומר מתגלה להם הרוצח, ואם לא היו זכאין והעגלה לא היתה הולכת, מכין אותה בקופיץ ממול ערפה ועורפין אותה שם, והכהנים אומרים כפר, לשון כפרה, ואז הקב"ה מכפר, זהו ונכפר להם הדם".

נמצא שגם רבינו בחיי ז"ל פירש להדיא דכפר לשון גילוי הוא כאשר כתב הריב"א ז"ל, ומסתייעים דבריו מדברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל כנ"ל, ומהכותב הזה נעלמו דברי רבינו בחיי ז"ל.

ועזרני השי"ת ומצאתי כעת במדרש אגדה דברים שם (פכ"א ס"ז): "כפר לעמך ישראל, כלומר **גלה** לעמך ישראל מי היה הרוצח, ולפי שכפר יש לו לשונות הרבה, שכפרה היא כמו סליחה, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא ט"ז ל'), וכן כפרה לשון ביטול שנאמר וכפר בריכתם את מות וגו' (ישעיה כ"ה י"ח), והנה (ר"ל כאן) לשון גילוי, לכך היה הקב"ה עושה להם נס".

ומה שהכותב הזה טען שבתרגום יונתן בן עוזיאל שלפנינו לא תרגם בישעיה "וגלה" אלא תרגם "ויבטל", לא ידעתי מהו, חדא דמי אמר לו שכוונת הריב"א ז"ל לתרגום יונתן בן עוזיאל על ספר **ישעיה**, ויש מקום לבאר ולומר דכוונת הריב"א ז"ל לתרגום יונתן בן עוזיאל על **התורה** הנ"ל, שאכן מצינו בו להדיא שתרגם כפר מלשון גילוי וכנ"ל. [וכבר מצינו בספר רבותינו בעלי התוספות הנ"ל שהזכירו במפורש תרגום יונתן על התורה בשמו עיין שם במדבר (י"ב ז'), ואכן כן הוא נמצא בתרגום יונתן שלפנינו, אבל בפירושו ריב"א ז"ל עדיין לא מצאתי].

ותו אפילו יהיבנא לכותב זה כל דיליה, גם כן לא קשיא כלל, וכי לא ידע זה הכותב שלפני רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל היו נוסחאות אחרות בדברי התרגומים, ופעמים הרבה הם מביאים ומצטטים דברי התרגומים, אבל לפנינו בתרגומים כתוב בנוסח ובלשון אחר וכדכתיבנא בחיבורי תורת יעקב (ס"ס קע"ב) ע"ש ובשאר חיבוריי.

ובם"ד כאן הנני להביא דוגמא נוספת, והיא מספר רבותינו בעלי התוספות עצמו דעיין שם דברים (י"ב) שכתבו: "תקנו לומר מודים שפירושו משתחיים, כדכתיב גבי נעמן והשתחוייתי לה' אלהיך ותרגם יונתן ואודיתי קדם ה'", ולפנינו בתרגום אין כתוב כן "ואודיתי", אלא כתוב "ואסגוד", ועיין בספר היקר כרע רבץ (דף פ"ו) ובכל המצויין שם ודוק. [ועיין בספר תפלת לדוד לגאון האדר"ת ז"ל (דף ל') בדברי הרב המהדיר הי"ו שם (הערה קמ"ג) דאסיק בצ"ע, אבל לדברינו כאן א"ש ולק"מ].

אמנם מה שהעיר זה הכותב לדברי ריב"א ז"ל דכפר מלשון גילוי והיינו דכתיב בישעיה וכפר בריתכם את מות, איך יתפרש המקרא ואיך יתפרש סוף המקרא שם - כעת איני יודע להסביר פרט זה, ובאמת גם במדרש אגדה שהבאתי מבואר שעם שפירש כאן הפסוק כפר לעמך ישראל דהוא מלשון גילוי, וכדברי והסבר הריב"א ז"ל, מכל מקום את הפסוק בישעיה "כפר בריתכם את מות" פירש מלשון "ביטול" ולא פירשו מלשון "גילוי" כמפורש בדבריו וכנ"ל וצע"ע.

ודע דמצאתי בפירושי סידור התפילה לרוקח (דף ס"א) שכתב: "והוא רחום יכפר עוון, פתרונו לא יוסיף להלקות כאשר עשה, וכתוב כפר לעמך ישראל שלא יוסיף להלקות" עכ"ל, ועוד עיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דע"ג ע"א) ודוק היטב.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קפח

רשע

ומצאתי בספר חסידים השלם (סימן שפ"ח דפוס ברלין): "לא יברך אדם לרשע - המקום ב"ה יאריך ימיו ושנותיו" וכו' עש"ב.

וכתב בספר ארוחות צדיקים (שער י"ג): "אף על פי שהמידה הזאת [הרצון] טובה מאד, לא ישתמש בה אצל הרשעים, ולא יתרחצו להם, ויסיר רצונו מכל דברים רעים ומכל מה שהזהירה התורה עליו. אך יתרחצו למי שהקב"ה רוצה בו, דכתיב רוצה ה' את יראיו, וישים רצונו על המצוות, אף על פי שהן קשות עליו מאד, ישים רצונו עליהן עד שיהיו חביבות עליו. אף על פי שהיה קשה בעיני אברהם אבינו ע"ה, לשחוט את בנו יחידו, ביטל רצונו מפני רצון הבורא, יתעלה, והשכים ועשה בזריזות ובנפש חפצה ובאהבה.

אבל מי שישים רצונו וחפצו במעשים הרעים, ומתרחצו ברשעים ובמעשיהם, ומאס בצדיקים - אותו הרצון מביא אותו לשאול תחתית, ועליו נאמר הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע" ונאמר מצדיק רשע ומרשע צדיק תועבת ה' גם שניהם", ועיין בדבריו הנוראים של החסיד רבינו יונה ז"ל בביאורו למשלי שם, ובספרו שערי תשובה (שער ג' אות קמ"ג עד אות קנ"ח) וצרף לכאן.

והנאון רבי אליהו הכהן ז"ל בעל שבט מוסר בספרו מעיל צדקה (ס"ס תהר"ט) כתב: "אם הרשע בעולם, שמרבה בחטאות ומטמא את הדור, ואז צריך להמית צדיק לכפר עליהם, והצדיק מאבד חייו, ומאבד מעשים

כתב הגאון הצדיק רבי מרדכי פרידמאן זצ"ל ממעזריטש דליטא, בספרו היקר מעורר ישנים (אות ס"ה דס"ד ע"ב): "המדקדק דיוקים לזכות לרשע, נתפס בעון הרשע, ומת **קודם זמנו**, הכי איתא בספר זהר חדש רות (דפ"ד ע"ב דפוס וורשא): "יש מי שדן את הדין לאמיתו ומקבל שכר עליו מאת הקב"ה, ויש מי שדן דין אמת לאמיתו ונתפש, כגון דייין שמדקדק דקדוקים לזכות לרשע וכו', או מפני שהזמן גורם והדיין מסלק עצמו מן הדין ומלהענישו ומדקדק בענין הדין למצוא פתח לזכות אותו מן הדין ממש והוא דין אמת, אפילו הכי כשהקב"ה דן את העולם, אותו דייין נתפס עליו **ומסתלק מן העולם קודם זמנו**, ואם לאו עליו הכתוב אומר לא נין לו ולא נכד בעמו כשהוא עצמו אינו נתפס, נתפס זרעו" ע"ש. וכן הוא במדרש משלי החדש (ד"ו ע"ג) עכ"ל.

ובספר משלי (י"ז ט"ו): "מצדיק רשע ומרשע צדיק - תועבת ה' גם שניהם", ובתרגום שם: "דמזכי לרשיעא ומחייב לצדיקא **מרחקתיה** דאלהא אף תרויהון".

הרי שהמצדיק רשע מרוחק מאלהיו, ולפי המבואר בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') שכל שדבוק בשכינה זוכה לחיים ולאריכות ימים, אם כן כאן שהוא מרחקתיה דאלהיו, לא יאריך ימים ודוק. [וכתב בספר כלי יקר בראשית (כ"ה ח'): "הרשעים נדחים ממחיצת השכינה", ובכללי יקר דברים (כ"ה ב'): "כי כל חוטא פונה עורף אל השכינה"].

לאה. ידוע תדע כי שלושת האבות לא היו מזוקקים מסיגים עד שיצאו מהם הדינים. מאברהם יצא ישמעאל, מיצחק יצא עשו, ויעקב שהיתה מיטתו שלימה מזוקק שבעתים בלתי סיג - נתדבק בו סיגי לבן חותנו, שנאמר ואחר ילדה בת ותקרא שמה דינה ממש, וזהו שאמר הכתוב ותצא דינה לראות בכנות הארץ, ועיין מה שכתב בזה מהרח"ו ז"ל בספרו עץ הדעת טוב (פרשת וישלח), ובמאמר פסיעותיו של אברהם אבינו ע"ש.

ומבואר שעם יעקב אבינו ע"ה הוא תושבחן דאבהן ושלימו דאבהן, יעקב שלימה, ומעין שופריה דאדם הראשון, ומיטתו שלימה מזוקק שבעתים, מכל מקום בגלל היותו בבית לבן הרשע - דא גרמא ליה דנדבקו סיגים ותצא דינה, דוק והבן היטב.

שהיה יכול להרבות באריכות ימיו, וכמו שפירשו על הפסוק הצדיק "אבד" שלא אמר "נאבד", אלא אבד, כלומר אבד חייו ומצוות ומעשים טובים שהיה יכול לעשות עוד" עכ"ל.

וראיתי דבר נורא לרבינו אברהם סבע ז"ל בספרו המופלא צרור המור על התורה בראשית (כ"ח ה'): "דבר ידוע כי חברת הרעים מזקת אפילו לטובים, כמו שפירשתי בפסוק מלאך רשע יפול ברע וציר אמונים מרפא (משלי י"ג י"ז), כי אפילו מלאך ה', ישוב רשע אם יתחבר לרשע", וחזר וכתב זאת עוד שם (כ"ה י"ח, ו' כ"ב), ושמות (כ"ג כ"ז), ובמדבר (ל"ג נ"א) ע"ש. [יפול לשון יתחבר כדהביא שם מהמקראות ע"ש].

ועוד ראיתי בזה דבר נורא, בספר הציוני על התורה (פרשת וישלח): "ותצא דינה בת

סימן קפט

שבועה

שהאריך בכל סימן וסימן שם באיזה ימים מימי החודש לא ישבע. שוב מצאתי בסוף ספר דמשק אליעזר על צוואת רבינו יהודה החסיד (דט"ז ע"ב) שכתוב שם: "כתב בספר עבור שנים (דקכ"ד ע"א) קבלה איש מפי איש שאין נשבעין באלו הימים ומספרם אח"ד (גימטריא י"ג), **ואם ישבע בהם בין באמת ובין בשקר לא ישלים שנתו** ואלו הן: "צום יום הכיפורים, ג' חשוון, ג' ו' כסלו, ד' טבת, י"ב שבט, ח' אדר, ר"ח ניסן, ה' אייר, ד' סיון, ר"ח תמוז, כ"ד אב, ז' אלול. ועל זה נאמר שומר פתאים ה'" ע"ש. והשווה עם האמור לעיל ובספר מועד לכל חי, ודוק.

בספר בארות המים, שבסוף ספר טעמי המצוות למהר"ם הבבלי, (ד"ח סע"ג) כתב: "סגולה שלא ימות מהר, כתב בספר זכירה יזהר במה שכתב בש"ע מהרה"ג מוהר"ר פייבוש ז"ל מקראקא שלא ישבע באלו הימים, ח' ניסן, ה' אייר, ד' סיון, י"ח תמוז, ג' וכ"ד אב, ז' אלול, צום גדליה, ג' חשוון, ב' כסלו, ד' וי"ב שבט, ח' אדר, והם י"ג ימים שאפילו ישבע באמת **לא ישלים שנתו**". עוד מצאתי כתוב המשביע את חבריו לא ישביע באלו הימים א', ניסן, ה' אייר, ד' סיון, שאם ישבע לשקר ימות המשביע". ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל על כל פני ספרו מועד לכל חי מה

סימן קצ

שבועות

במדבר בארץ לא זרועה, ולא השגיתו מאין יהיו להם מזונות במדבר אלא סמכו על השי"ת ועליו השליכו יהבם, על כן לעומת זה בזמן הזה זוכין אז להשפעת מזונות מהשי"ת למעלה מסדר הטבע כמו אז שזכו למן לחם מן השמים.

בחג השבועות זוכין לשפע **חיים**, כמו שזכו אז למתן תורה שהיא חיים, וזהו בעצרת על פירות האילן, ורמז יש בו כי האדם עץ השדה ממנו תאכל ואתו לא תכרות.

בסוכות זוכין לשפע בני, כי סוכות דוגמת המקדש ועליו נרמז הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה כך, זה סוכות זמן שמחתנו, וברש"י שיר השירים (א' ט"ז) בפסוק אף ערשנו רעננה, המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש בחדר המטות אשר בבית ה' על שהם פריין ורביין של ישראל, וזהו ובחג נידונין על המים, רומז למיין דוכרין ומיין נוקבין, וידוע מענין שמיני עצרת, והדברים עתיקין.

ולעומת שלשתן הוא שבת, כמו שכתב מהר"ל ז"ל ששבת הוא כשלשתן יחד, ועל כן זוכין בו נמי לבני חיי ומזוני בני הם בני שבתא כמו בספר הזהר הקדוש, וידוע הרמז בדברי האר"י ז"ל בראשי תיבות בני ישראל את השבת, ובאבן עזרא ששבת מוסיף כח בתולדות, חיי כמו שאנו אומרים טועמים חיים זכו, וידוע ששבת הוא קודש שהוא בחכמה, וכתב החכמה תחיה בעליה, מזונות דמינה שיתא יומין מתברכין.

ולפי האמור יש ליתן הטעם על סמיכת פרשיות נרות ולחם הפנים לפרשת שבת

כתב בספר שפת אמת מאמרי פסח (שנת תרמ"ז דמ"א ע"א): "השלשה רגלים נותנים שלוש ברכות, בני חיי מזוני. מזוני בפסח כנ"ל, חיי בשבועות עץ החיים שהוא התורה, והוא הרוח בלב. בני בסוכות נשמה במוח והוליד תולדות" ודוק.

ובספר אמרי נועם על מועדים (מאמרי שבועות): "ובעצרת שהוא נגד רבי עקיבא עולם התיקון ממשיכין אורך ימים ומבטלים תוקף הדינים", והאר"י בזה בספר עטרת ישועה (מאמרי ל"ג בעומר דנ"ד ע"ג ד"ה ידוע) עש"ב.

והנני להוסיף מה שכתב בספר שם משמואל (פרשת אמור שנת תרפ"ב): "יש לדקדק פרשת נרות המנורה, ולחם הפנים, הכתובין כאן מה עבדתייהו הכא, אחר פרשיות שבת והמועדות.

ונראה דהנה נרות המנורה רומזים לחכמה, ומנורה בדרום שכל הרוצה להחכים ידרים, וכתב החכמה תחיה בעליה, ובכך נרות המנורה מושכין חיים לעולם. ושלחן ממנו בא שובע לכל ישראל כמו שכתב הרמב"ן שמות (כ"ה כ"ד), ומזבח הקטורת שהוא ממוצע בין שניהם, נראה שממנו בא שפע בנים כמו שכתוב בספר הפרדס שמהמידה הממוצעת תלויים בנים, אם כן שלשה כלים אלו מושכים לישראל שפע בני חיי ומזוני, ועיין לרבינו האר"י ז"ל בספר ליקוטי תורה פרשת תרומה.

ונראה שלעומתם שלושת המועדות. בפסח זוכין ישראל להשפעת מזוני, ועל כן בפסח נדונין על התבואה, והטעם יש לומר שישראל זכו לכך משום דכתיב לכתך אחרי

ומועדים, שכולם מרמזים לשפע בני חיי ומזוני" עכ"ל. ודפח"ח.

ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך תיקון ליל שבועות) וצרף לכאן ודוק.

סימן קצא

שבת

שהנזהר בשמירת שבת יאריך ימים ודוק. [ועיין בדברי הרב שם משמואל ז"ל שהבאתי בחיבורי הנכחי (לעיל ערך שבועות) וצרף לכאן].

וראיתי לקבוע כאן דבר נורא שהובא בספר י"ג אורות ח"ג (דף ע"ט): "עוד טרם התחילו הגרמנים (הדייטשן) ימ"ש בגזירותיהן להשמיד ולהרוג, כבר אז נהגו להתאכזר ולהשפיל כבוד היהודים, והעיר הגה"ק רבי פינחס מאוסיטילא זצוק"ל הי"ד, שיש להתבונן על מה ולמה רוב הגזירות רח"ל יוצאים לפועל **בלילי שבתות** - ואמר שהוא אות לבני ברית שסיבת החרון אף רח"ל מחמת העבירה של **חילול שבת** רח"ל, ושם בהערה (אות ט) העתיק דברי ספר קרבן שבת, הנדפס לראשונה בשנת תנ"א לפ"ק, מה שכתב על גזירות ת"ח ת"ט ומתאר גודל האכזריות הנוראה "מה שעשו ידי עשו ליעקב לא יאומן כי יסופר, ויש לנו להצדיק דין שמים, ה' הוא הצדיק ואנחנו הרשענו, **בחילול שבת וימים טובים** וכו', וכל זה גרם לנו חילול שבת" עיין שם באריכות, והחי יתן אל לבו. [ועיין לקמן בסמוך (אות ב) סק"א] דברי בעל הרוקח ז"ל הנוראים והבן].

ועיין עוד בחיבורי הנכחי ערך השחזת סכין שבת, וערך מלבושי כבוד לשבת, וערך הדלקת נרות שבת, וערך עונג שבת, וערך תוספת שבת, וערך מוצאי שבת, שהנזהר בדברים הללו, יזכה לאריכות ימים ושנות חיים ושלוש, כי שבת שכינה והיא מקור הברכה, והבן.

א.

כתב הגה"צ רבי הילל מקאלאמא ז"ל בתשובות בית הילל (סימן ט"ז): "על דבר הקמיע אשר שאל ממני - אני אין דרכי להשתמש בכאלה, כי אצלי הקמיע היותר מומחה הוא מאמר חז"ל תשובה ותפילה וצדקה מעבירין רוע הגזירה וכו', **ושמירת שבת גורם שיתרכו בני אדם ולא יתמעטו** וכו', ועוד שם (סימן ע"א) כתב: "אלו הדברים גורמים גם חיים גשמיים, **שמירת שבת בכל כוחו**, בהמתו עבדיו ותוספת שבת", ע"ש.

ובפשטו יש לומר שאין לך השראת שכינה כשמירת שבת, ובספר זהר הקדוש ח"ג (דרנ"ז ע"א): "ושמרו בני ישראל את השבת שכינתא אתקריאת שבת", ועוד עיין שם (דרמ"ז ע"ב) עש"ב, והגה"צ רבי הילל מקאלאמא ז"ל עצמו בספרו מלמד דרדקי (פרשת ויקהל סימן תתקי"ב) הביא כן להדיא ששמירת שבת מביאה השראת השכינה, והאריכות בזה אך למותר, וכבר יסדנו בפתחה לחיבורי הנכחי (סימן ב') דכל שיש השראת שכינה יש חיים ובאור פני מלך חיים ויאריך ימים ושנות חיים ושלוש ודוק.

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ש' אות י"ט) כתב השומר שבת חכמתו מתקיימת ע"ש, ובספרו תנופה חיים (פרשת כי תשא אות י"ג דע"ז ע"א) כתב ששמירת שבת כהלכתה גורמת לו לאדם שיוסיף **חכמה ובינה** ע"ש, ולפי זה יש לומר הרי קיימא לן החכמה תחיה בעליה, ובדין הוא

פרי עץ חיים (ריש שער השבת) כתב שהוא ניצול מקיטרוג היצר הרע - כן כתב בספר פרי צדיק (פרשת בא ס"ס א'), ועוד שם (סימן י"ב דכ"ז ע"א וע"ב), ועוד שם (פרשת זכור ס"ס ג' דפ"ז סע"ד), ועוד שם (פרשת כי תצא מאמר ב') ע"ש. [ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ח'), ובחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן י"ג דף מ"א) וצ"ח לכתא].

ג. שבת. כל מי ששומר השבת הקב"ה מוחל לו כל עונותיו, שנאמר שומר שבת מחללו מחול לו - מסכת שבת (ק"ח ב'), ומדרש תהלים (פצ"ב ס"ב), ובמדרש פתרון תורה (פרשת ראה) שומר שבת מחללו, מלמד שאפילו משמר שבת אחת, מוחלין לו על כל עונותיו ע"ש.

ובמסכת שבת (ק"ט ב') אמרו העושה קידוש ואומר ויכולו מתכפרין עונותיו, ובספר ראבי"ה שבת (סימן קצ"ו דף רמ"א) הביא ממדרש תהלים שכל האומר שלוש פעמים "ויכולו" כפרה לכל עונותיו, וכאילו קיים כל התורה, וכן הוא בספר אור זרוע (הלכות ערב שבת סימן כ' ד"ה ע"ד) עיין שם.

ורבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו שם עולם (פ"ד דף ל"ג) כתב: "אמרו רז"ל שומר שבת מחללו, אל תקרי מחללו אלא מחול לו, רצונם לומר דכל זה דווקא אם הוא מחזיק בתמידות לשמור שבת כהלכה - אז מוחלים לו על עונותיו, לאפוקי אם אין המצוה אצלו בתמידות, אין כל כך זכות במצוה זו" עיין שם.

ובמדרש הגדול דברים (ה' ט"ו דף קט"ו): "על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת, הא כל המקיים את השבת מעלין עליו כאילו עשה את השבת, וכל המחלל את השבת אין לו מחילה לעולם, וכאילו עבר על כל המצוות שבתורה", וכן במדרש משנת רבי אליעזר (פרק כ'): "גדולה היא השבת

ובתב רבינו הגדול ז"ל בספר בן איש חי ש"ב (בדרשה לפרשת וירא): "תיבות "באי כלה" עולה מספר חיים, דקדושת השבת היא מחיים העליונים, ולכן לא נתנה אלא לישראל, דכתיב בהו ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום" ודוק.

ב.

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: ראיתי לנכון לתועלת המעיינים ולזיכוי הרבים הי"ו, לסמוך למאמרי הנ"ל קצת ליקוטים מחיבורי "אמרי חיים" כת", בעניני מעלת יום שבת קודש מקור הברכה, ושם באתי בארוכה וכאן קצרתי, ותפילתי שיהיו הדברים לתועלת ולברכה, ויעשו הדברים פרי לטובה אכ"ר.

א. שבת. לעלם חסר ו', כי אין אדם שומר שבת כראוי לה - כן כתב רבי אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה שמות (ט"ז י"ז דף קס"ט). וזו לשון הגאון המובהק רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו אהל ישרים (שער הנשים דף ר"ח): "צריך תנאים רבים ועצומים לשמור שבת, ככל חוקתיה מצותיה ומשפטיה, ורחוק מן השכל שיזכה האדם בזה, ומיעוטא דמיעוטא הם שזוכין לזה". [ועיין בדברי רבינו החפץ חיים ז"ל בהקדמת ספרו משנה ברורה ח"ג להלכות שבת].

ועל זה ידו כל הדוים, והתקנה לזה להיות שקוד בלימוד הלכות שבת ועיין בהקדמת משנה ברורה חלק שלישי, והשי"ת יעזרנו על דבר כבוד שמו, ויזכנו לעשות רצונו כרצונו, ולשמור שבת כהלכתה וכמצותה, ולקיים כל מצוותיו יתברך על הצד היותר טוב אנחנו וזרעינו וזרע זרעינו עד עולם אמן.

ב. שבת. כל המשמר שבת משומר מן העבירה כן אמרו במכילתא (פרשת בשלה), ובספר

ובמדרש הגדול דברים (ה' ט"ו דף קט"ז): "כל המענג את השבת זוכה ויושב בישיבה של מעלה, ותפילתו נשמעת, ונותנין לו כל משאלות לבו" ע"ש. השי"ת יזכנו לשמור שבת כהלכתה, כיר"א.

ד. שבת. שבת מטהרת כפרה אדומה - כן דכתב רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו על התורה (פרשת פינחס דף קכ"ב), וכן כתב רבינו אהרן הכהן מלוניל ז"ל בספר ארחות חיים (הלכות שבת אות י') עיין שם. [נאולי היינו אומרם שבמרה נצטוו ישראל הן על "שבת", והן על "פרה אדומה", וכמו שהביא רש"י ז"ל בפירושו לתורה שמות (ט"ו כ"ה, וכ"ד ג'), ודוק היטב].

ה. שבת. שבת מכפרת אפילו בלא תשובה, זו לשון הגאון מהרש"ם ז"ל בספרו תכלת מרדכי על התורה (פרשת ויקרא סוף אות ד): "השומר שבת אפילו עובד עבודה זרה כאנוש, מוחלים לו, אפילו בלא תשובה" עכ"ל.

והקדוש הגאון מקווי"גלוב צוק"ל הי"ד בספרו המופלא ארץ צבי (מועדים דף רצ"ג) כתב: "אמרו ז"ל כל השומר את השבת אפילו עבד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, והטעם דשבת חשיבה פנים חדשות, משום דשבת מכפרת עונות, והגאון רבינו יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש כתב דאפשר ששבת מכפרת אפילו בלא תשובה, ולכן חשיבא פנים חדשות כיון שנמחלו עונותיו, וכזה איתא בספרים על הפסוק (תהלים ק"ב י"ט) ועם נברא יהלל יה דקאי על אחר יום הכיפורים שנמחלו עוונותיו וכל אחד חשיב בריה חדשה" עכ"ל. [מה שהביא דכזה איתא בספרים על יום הכיפורים וכו', שורש הדברים נמצא כבר במדרשי חז"ל, ועיין בילקוט שמעוני על תהלים שם, ועיין נפלאות בזה בספר בית הלוי

שהמחלה כאילו עבר על כל העבירות שבתורה", ובמדרש תנאים (ואתחנן ה' ט"ו): "המחלל את השבת אין לו מחילה לעולם, וכאילו עבר על כל מצוות שבתורה".

והנה על מה שאמרו חז"ל ש"כל המחלל את השבת אין לו מחילה עולמית", מצינו גם להיפך "שכל המשמר את השבת מכפרים לו אפילו על עון מזיד" עיין מה שכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ש' אות י"ד), והוסיף וכתב בספרו ראה חיים ח"ב (דכ"ב ע"ד) שבכח שמירת שבת מתכפר אף עון חילול השם עיין שם.

והגאון חיד"א ז"ל בספרו לב דוד (פרק כ"א) כתב: "תשמע תוקף תועלת שמירת שבת דהוי כמקיים כל המצוות, וזוכה ליטרה מבית ומחוץ, ועל ידי שמירת שבת נגמרת התשובה, וזה טעם מאמרם ז"ל דאין ישראל נגאלים עד שישמרו שבת, כי הגאולה תבוא בתשובה, ואי אפשר לתשובה בלתי שמירת שבת" עיין שם.

עוד כתב החיד"א ז"ל שם: "וכשם ששומר שבת כהלכתו הוא כמקיים כל המצוות, כן המחללו עובר על כל התורה, ומה בצע במצוות שעושה והוא מעכב גאולת ישראל" ע"ש.

ובמדרש אגדת בראשית (פרק ע"ג): "אמר הקב"ה בטלתם עשרת הדברות, קיימו דבר אחד ואני אסלח לכם, ואיזהו זה שמירת שבת" ע"ש.

ובמדרש רבי דוד הנגיד (פרשת ויקהל דף ר"ח): "מצות שבת חמורה ואין בכל המצוות חשובה ממנה, ולא חטא חמור מזה שמחללה, ולא עונש קשה יותר לזה שיעבור על איסוריה, ולא שכר יותר למקיים מצוותיה, והיא שקולה כנגד כל המצוות".

ומדרש שמות רבה (פכ"ה ס"ב), ודברים רבה (פ"ד ס"ד), וספר הזוהר הקדוש ח"ב (דמ"ז ע"א), ורמב"ם הלכות שבת (פ"ל הט"ו) ועוד ועוד, ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן קס"ד) וצרף לכאן.

ונמצא לפי זה שהשומר שבת כהלכתה מקיים כל המצוות ולכן אינו חוזר בגלגול - כן כתב הגאון רבי יצחק מולכו ז"ל משאלוניקי בספרו ארחות יושר (פרק י'). [ולענ"ד צ"ב].

י. שבת. שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. שכר מצות שבת איכא בהאי עלמא - עיין בספר שם משמואל (פרשת עקב שנת עת"ר ותרע"ה ותרע"ז) ועוד שם (פרשת מסעי שנת תרע"ג), וכן כתב בספר ייטב לב (ר"פ ויקהל) והבאתי דבריו בחיבורי מנוחת שלום חלק י"א (סימן א') ועיין שם מה שכתבתי בזה בס"ד, ועוד בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"ח אות ה' דפ"ו ע"ב), וכן כתב בספר נחלת יעקב יהושע (פרשת בחקתי דרע"ז ע"א וע"ב), ועוד שם (פרשת עקב דשצ"ח ע"ב), ועוד שם (ופרשת כי תצא דת"נ ע"ב) והביא שכן כתב בספר אמרי שפר (פרשת עקב ע"ש).

ובתב בספר משנת משה קידושין (ט"ל ב' דף קע"ז אות ב'): "מבואר בספרים כי בעד שמירת שבת יש שכר בעולם הזה, ורמז לזה: ביומו תתן שכרו, ראשי תיבות שבת, וזה מה שאמרו אין ישראל ניוונים אלא בזכות אמונה, והוא שמירת שבת כן כתב בספר ייטב לב (פרשת כי תצא בד"ה האמנם וכו'), ועיין בהגהה שם.

ובא לידי בהשאלה ספר נפש היפה, וראיתי לו שם (מערכת ש' קונטרס נפש יתירה סוף אות קל"ח) שהביא שכן כתב בספר ארחות יושר (פרק י') משם הרב יפה תאר ועיין שם.

שכר כיבוד שבת ועונג שבת ויום טוב לפי שאינו עיקר המצוה אלא מחביבות מצוות השי"ת בעיניו על כן מגיע לו שכר

(בדרשות דרשה ט"ו) וכתבתי במקומו בס"ד ואכמ"ל].

ובספר מקרי דרדקי (פרשת בשלח ס"ס ש"ו ד"מ ע"ב) כתב: "ועיין ט"ז או"ח (ס"ס רמ"ב) שאם נזהר בשמירת שבת כראוי, אזי מועילה תשובה לבדה לכפר על כל העבירות, ואין צריך עוד לארבעת חילוקי הכפרה". ועיין בט"ז שם ודוק היטב.

ו. שבת. השומר שבת מוחלין לו על כל עוונותיו, גם על עבירות שבין אדם לחבירו - כן הוא בספר פרדס יוסף על התורה שמות (י"ז ח') שאחרי שהביא דברי התוספות קידושין (ל"ג ב' ד"ה ואימא) שכתבו שעמלק בא על ישראל בעוון משקלות [ועיין רש"י ובעלי התוספות ורבינו בחיי ס"פ כי תצא], סיים וכתב: "מיהו יש לומר דעוון משקלות היה נמחל להם בשביל שמירת שבת כדרדשו מחללו מחול לו" עכ"ל. [וצ"ע דאפילו יום הכיפורים גרידא, אינו מכפר על עון שבין אדם לחבירו].

ז. שבת. סגולת שבת מועילה לכפר עליו שלא יבואו עליו יסורים - כן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר ראה חיים ח"ב (פרשת אחרי דכ"ב ע"ג), והביא דבריו בנו הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספר נפש היפה (מערכת ש' קונטרס נפש יתירה אות ע"ה דף קמ"ו) ע"ש.

ח. שבת. עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה שבת - כן כתב הגאון רבי יצחק מולכו ז"ל משאלוניקי בספרו ארחות יושר (פרק י'), ועיין מה שכתב להסביר בספר נפש היפה מערכת ש' קונטרס נפש יתירה אות קל"א, ולענ"ד צ"ע וכדכתבנא במקומו בס"ד.

ט. שבת. קיימא לן שקולה שבת כנגד כל המצוות כאומרם ז"ל בהרבה מקומות, עיין ירושלמי נדרים (פ"ג ה"ט), ושערי זהר שם,

לכל דבריו כדכתב הרמב"ם ז"ל הלכות שבת (ספ"ל ט"ו) והלכות מעשה הקרבנות (פ"ג ה"ד), **ולא יקום לתחיית המתים** עיין שם.

שוב מצאתי שמקור הדברים בשיחות החפץ החיים (אות מ"א דף צ"ו דפוס ירושלם תש"נ): **"אמר מי שמחלל את השבת לא יעמוד בתחיית המתים**, והביא דברי הרמב"ם ז"ל שכתב שהמחלל שבת הרי הוא כגוי לכל דבר, ואמר שצריכים לפרסם את זה להמון העם שמחלל שבת הרי בהכרח יהיה מוטל ברפש לעד". [ושם נזכר לשונו בלשון אידיש].

ועוד מצאתי במכתבי החפץ חיים (סימן י' דף כ"ז) שכה כתב: "המניחים את בנייהם שילכו לבתי הגמנסיה, ומחטיאים את בנייהם, ושם בודאי מחללים שבת, ועל ידי זה גורמים להם שלא יקומו בעת תחיית המתים".

ועכשיו בא לידי בהשאלה ספר נפש היפה, וראיתי לו שם (מערכת ש' קונטרס נפש יתירה אות קפ"ז דף קס"ג) שכה כתב: "בזכות שמירת שבת יזכה לתחיית המתים - מכילתא (פרשת בשלח פרשה ה') ובפירושו הרב זה ינחמנו שם (דל"ג ע"ד), והרב שבות יהודה שם (דנ"ב ע"ד), וכתב הרב לחמי תודה (דמ"א ע"ג) שעל ידי קיום שלוש סעודות בשבת יקום לתחיית המתים, ועיין בספרי יפה ללב ח"ב (סימן רצ"א אות א'), ומה שכתב רבינו הו"ד אבי חי בספר נפש כל חי (מערכת ש' אות ט') עכ"ל.

ומצאתי במדרש רבינו דוד הנגיד ז"ל על התורה (פרשת ויקהל דף ר"ט): "השבת שקולה כנגד כל המצוות, וכל מי שיחלל שבת בפרהסיא אין לו חלק לעולם הבא, כמו שנאמר מחלליה מות יומת, מות בעולם הזה יומת לעולם הבא", ונתבאר דבריו במקומו בס"ד.

ובמדרש משנת רבי אליעזר (פרק כ'): "גדולה היא השבת שהמחללה כאילו עבר

אפילו בעולם הזה ועיין בני יששכר (מאמרי השבת מאמר ב' אות י') - כן כתב בספר בן לאשרי (פרשת בלק דף ק"ג), ועיין שו"ת משנה הלכות חי"ג (סימן ל"ז) ע"ש.

ושמירת שבת גורמת עשירות ועליה אמרו ברכת ה' היא תעשיר - כן כתב רבינו החפץ חיים ז"ל בספר שם עולם (פ"ו דף מ"ג), ועיין בזה בספר נפש היפה (מערכת ש' קונטרס נפש יתירה אות קל"ט), והוסיף מדברי ספר תיקוני זהר דמי שאינו מענג את השבת אפילו הוא עשיר יהיה עני רח"ל.

יא. שבת. השומר שבת חכמתו מתקיימת - עיין לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת ש' אות י"ט), ובספרו תנופה חיים (פרשת כי תשא אות י"ג דע"ז ע"א) כתב דסגולת השומר שבת שמתוספת בו דעה ע"ש.

יב. שבת. כל שאינו מענג את השבת לאו מזרעא דישראל הוא - עיין בספר זהר הקדוש ח"ב (דף ס"ח), ולגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספר תנופה חיים (פרשת כי תשא אות י"ג דע"ז ע"א) עיין שם.

ועיין לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו רוח חיים (סימן תקפ"ג אות ה') שמי שאינו אוכל דגים בשבת נענש על זה וחוזר בגלגול, ועיין גם בספרו כף החיים (סימן ל"ו אות נ"ו) ודוק.

ובנו הגאון רבי יצחק פאלאגי ז"ל בספרו נפש היפה (מערכת ש' קונטרס נפש יתירה אות י' דף קל"ה) הביא דאכילה דשבת כולה קודש, ואין לסטרא אחרא חלק בה כלל וכלל, והוא תיקון לחילול שבת ע"ש.

יג. שבת. המחלל שבת לא יקום לתחיית המתים - כן כתב רבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו, והובא בספר חפץ חיים על שבת ומועדים (דף נ"ט): "מחלל שבת הרי הוא כגוי

אפרים ב"ר שמשון ז"ל בפירוש התורה שמות (ל"א י"ג דף ש"ג): "אך את שבתותי תשמרו, אכין ורקין מיעוטיין, כלומר שאר המצות מבוטלות בשעת עשיית המצוה, העוסק במצוה פטור מן המצוה, **לבד מן השבת**" עכ"ל, תא חזי כמה חילא תקיפא דשבת, דגבה לא איתאמר פטורא דהעוסק במצוה, ואף שעוסק במצות אחרות, אינו פטור מן השבת ודוק. [מיהו גוף הדבר צ"ב].

על כל העבירות שבתורה", ובמדרש תנאים (ואתחנן ה' ט"ו): "המחלל את השבת אין לו מחילה לעולם, וכאילו עבר על כל מצוות שבתורה".

יד. שבת. והבוטח על השי"ת ואינו מחפש קולות על שבת אשריו - משנה ברורה (סימן רמ"ד אות ל"ה).

זו. שבת. מצאתי לחד מבעלי התוספות רבינו

חידושי סוגיות

(סוכה ל"ג ב'; ל"ד ב'; ל"ו א')

א. בענין ערבה גזולה

[שובי השולמית ח"ג סי' י]

אלול תש"נ.

סוכה (ל"ג ב') תנן: "ערבה גזולה ויבשה פסולה", ופירש רש"י ז"ל: "פסולה ללולב דלכם אכולהו קאי". והדברים עמומים דמה רצה רש"י ז"ל להשמיענו בזה ומה הרגיש וממה נשמר.

וכבר ראיתי לגאון אביר העיון מהר"ם ן' חביב ז"ל בספרו המופלא כפות תמרים סוכה (שם) שכה כתב: "יש לדקדק מה בא רש"י ללמדנו. ותו אמאי לעיל [ל"ב ב'] ששנינו הדס הגזול והיבש פסול לא פירש רש"י ז"ל כן.

ויש לומר דהכא אצטריך לרש"י ז"ל לפרש כן שלא תאמר דמה ששנינו ערבה גזולה ויבשה פסולה קאי גם אהושענא דמקדש שהיו זוקפין אותה בצדי המזבח בכל יום כדתנן לקמן [מ"ה א'], וכן להושענא דגבולין דנקטינן בהושענא רבא משום מנהג נביאים [כדלקמן מ"ד א'], דהנהו לא נפסלו משום גזול, וזה שאמר רש"י פסולה **ללולב**, כלומר אבל לערבה דמקדש ודגבולין שהיא משום מנהג נביאים לא פסלינן לה משום גזול, וטעמא דמילתא דערבה מידי דלא קפדי אינשי היא, דהוא אילן דאין בו לא פירות ולא ריח, ומידי דלא קפדי אין כאן גזל, ואפילו ללולב היה ראוי להכשירו בערבה גזולה אלא דגזירת הכתוב לפוסלה, וזה שאמר רש"י ז"ל דלכם אכולהו קאי כלומר משום דלכם קאי גם לערבה לפיכך פסולה, מה שאין כן ערבה דמקדש וגבולין שהיא משום מנהג

נביאים, ועיין בתוספות לקמן (מ"ג סע"ב ד"ה והביאו) ודוק" עכ"ל.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, מכל מקום בעניותי לא זכיתי להבין דברות קדשו של הגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל, והם צריכים אצלי עיון וישוב, ואכתוב בס"ד מה שיש לי לשאת ולתת בדברות קדשו זיע"א.

תחילה וראש מה שכתב דפסול דגזול נאמר דוקא בערבה דלולב, אבל ערבה דמקדש כשרה גם ערבה גזולה, נעלם ממני ולא ידעתי מנין פשיטותו, והלא רבותינו בעלי התוספות ז"ל סוכה (מ"ג סע"ב ד"ה והביאו) כתבו דלאבא שאול גם בערבה דמקדש בעי לכם, ואם כן אמאי נעמיד סתם משנה לא אליבא דכולי עלמא. [וק"ק שהרי דברי התוספות הללו לא נעלמו מעיני הגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל שהרי בסוף דבריו ציין אליהם, ומדוע לא שת לבו הטהור שלפי דרכו נכנסים אנחנו לדוחק זה].

ותו מה שכתב דערבה דהושענא רבה לא נפסלת בגזול, בעניותי לא ידעתי מנין הא, ואדרבה בסוכה (מ"ד סע"ב) מבואר דלרבי אמי שיעור ערבה דהושענא רבה שלשה בדין עלין לחין, ורב ששת אמר אפילו עלה אחד בבד אחד, וכתב הר"ן ז"ל בביאורו להלכות הרי"ף (שם דכ"ב סע"א ד"ה וכמה): "וקיימא לן כרב ששת, ומיהו מסתברא דשיעור אורכה

נביאים אחרונים", ועיין בפירוש רבינו חננאל ז"ל שם, ולדבריהם מאי איכא למימר.

ובפרט שיש מרבתינו ראשונים כמלאכים ע"ה שפסקו כמאן דאמר כן דערבה יסוד נביאים, וכמפורש בפסקי הרא"ש (שם) ובטור (שם), ומדוע נעמיד דברי המשנה [לפי פירוש רש"י אליבא דמהר"ם ן' חביב] בפלוגתא ולא ככולי עלמא, והוא דוחק רב. וכבר לעיל הבאנו דברי רבתינו ז"ל שעם שפסקו שערבה דהושענא רבה היא מנהג נביאים עם כל זה כתבו דערבה גזולה פסולה להושענא רבה וכמשנ"ת בס"ד.

אף מה שכתב בכפות תמרים: "דערבה מידי דלא קפדי אינשי היא דהוא אילן שאין בו לא פירות ולא ריח ומידי דלא קפדי אין כאן גזל ואפילו ללולב היה ראוי להכשירו לולי גזירת הכתוב" עכ"ל.

ותמה אני על עצמי ולא זכיתי להבין גם זאת, דמה בכך דהערבה אין בה לא פירות ולא ריח, אטו אי אפשר להשתמש בה לשאר דברים ושאר כלים, ועיין בבא מציעא (מ"ב ב') "צריפא דאורבני", ופירש רש"י ז"ל: "צריף העשוי מערבה", וכן הוא בסוכה (י"ג ב') וכן בעוד כמה מקומות, ומדוע נאמר דלא שייך בה דין גזל, ולפי דברי הגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל כל עץ סרק שאין בו ריח יהיה מותר לקחתו וזו לא שמענו מעולם, ומרן ז"ל בשלחן ערוך חו"מ (ר"ס שנט) רק כך כתב: "אסור לגזול וכו', ואם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה שרי כגון ליטול [קיסם] מהחבילה או מהגדר לחצוץ בו שיניו, ואף זה אוסר בירושלמי ממתת החסידות" ע"ש, אבל ליטול ענפי הערבה לא הותר. [ואין צריך לומר בזמננו שמוכרים עלי הערבה ובוודאי קפדי וקפדין].

כשיעור אורך ערבה שבלולב שלא מצינו שהקלו בה בזה". והובא בבית יוסף (סימן תרס"ד) ע"ש.

ולפי זה אף אנחנו נאמר, דאחר שלא מצינו שהקלו בערבה דהושענא רבה אלא רק בזה, שמע מינה דכל הפוסל בערבה דלולב פוסל נמי בערבה דהושענא רבה, ודוק.

ואכן ראיתי שכן כתב להדיא רבינו הרמ"א ז"ל בדרכי משה (שם אות ג') וכן פסק בהגהותיו לשלחן ערוך (שם סעיף ד'): "כל הפוסל בערבה דלולב פוסל בערבה זו". ומינה דאף גזול פסול בערבה זו.

והשי"ת עזרני ומצאתי בזה דברים מפורשים לחד מן קמאי מר ניהו רבה רבינו צדקיה ז"ל בספרו שבלי הלקט השלם (סימן שס"ט דקס"ו סע"א) שכה כתב: "וכשם שפסלנו ערבה גזולה ויבשה ושאר פסולין לענין לולב, הכי נמי פסלינן להו לערבה דהושענא דחד טעמא הוא, ואבא שאול מייתי לה מההוא קרא גופיה דכתיב וערבי נחל שתים אחת ללולב ואחת למקדש", ואחריו כתב כן בספר תניא רבתי (הלכות לולב סימן פ"ו דצ"ה רע"ב) ע"ש.

הרי לנו מפורש יוצא מפי גאונים ראשונים ז"ל דכל הפסולים האמורים בערבה דלולב אמורים גם בערבה דהושענא, וזה לא כדברי הגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל. [ועיין היטב בתשובת רבי אביגדור כהן צדק שבספר שבלי הלקט (ס"ס שנו"), ולא הבינותי דבריו היטב, וכמדומני דט"ס יש שם].

גם מה שכתב הגאון מהר"ם ן' חביב ז"ל דלערבה דהושענא רבה דהיא מנהג נביאים לא פסלינן גזול, איני יודע דמה נעשה עם מאן דאמר התם בסוכה (מ"ד א') דערבה יסוד נביאים, ופירש רש"י: "יסוד נביאים תקנת

גזולה פסולה כלולב דלכם אכולהו קאי", ופשוט בעיני שצריך לתקן דבריו ולגרוס כלולב, וכמו גירסת שאר הראשונים, והגירסה באותו פירוש הנקרא "רש"י" שעל הרי"ף: "ערבה גזולה פסולה, דדמיא ללולב דלכם אכולהו קאי", וגם מכאן ראיה נוספת וברורה לגירסה זו כלולב.

וביאור הדברים כך הוא, דרש"י ז"ל קא משמע לן דאף גבי ערבה נאמרה ההלכה ד"לכם", דסלקא דעתך אמינא דערבה היא עץ שאין בו טעם ולא ריח ולא קפדי אינשי ולכן יהיה מותר לקחת ערבה גזולה, קא משמע לן דלא היא דגם גבי ערבה נאמר קרא דלכם, ולא בא רש"י ז"ל לשלול ערבה דמקדש וערבה דהושענא כי לא נחית לזה כלל, ולא בא אלא לבאר כמו שהסברנו, ואם ערבה דמקדש או ערבה דהושענא כשרה כשהיא גזולה על זה לא דיבר רש"י ז"ל, והיינו דביאר זאת רש"י ז"ל דוקא גבי ערבה ולא גבי הדס, כי בהדס לא היתה הוה אמינא דגזול כשר כי הדס הוא אילן שיש בו ריח ופשיטא דקפדי אינשי עליו וגזול פסול בו. זה הנלע"ד בס"ד בביאור דברי רש"י ז"ל.

והנה אם בעלמא לימדונו רבותינו כי עמקו עד למאד מחשבותיו של רבינו הגדול עטרת המפרשים רש"י ז"ל, ולימדונו כי: "מנהגו של רש"י ז"ל שבמילות קצרות מרגיש חבילי קושיות" כלשון הגאון רבי שמואל קלעי ז"ל בשו"ת משפטי שמואל (סימן ק"כ דקנ"ב סע"ב), וכבר כתב כן רבינו המאירי ז"ל בפתיחתו למסכת אבות (דף נ"ד): "וראש לכל החיבורים שנתחברו דרך פירוש הם פירושי רש"י ז"ל, ואם רבו הלוחמים עליו כלי זיינו עליו ותשובתו מתוך דבריו, כולם נכונים למבין, אין מעלתו ניכרת אלא ליחידים כי במילה אחת

צרף לכך מה שכתב הגאון נודע ביהודה ז"ל בתשובותיו (מהדורה תנינא אה"ע סימן ע"ז): "דבמידי דלא קפדי אף דמותר ליטלו ואין בו גזל דמן הסתם אין בעל הבית מקפיד, מכל מקום הנוטלו לא זכה בו להיות נחשב שלו, דכל זמן שלא הפקירו בעליו בפירוש אי אפשר לזכות בו וכמו שכתב המגן אברהם (סימן תרל"ו אות ג') בשם ספר יראים דאפילו למאן דאמר גזל גוי מותר מכל מקום לא מיקרי לכם" עכ"ל, ועיין פתחי תשובה אה"ע (סימן כ"ח אות כ"ו), ולפי זה לא נשכרנו מדברי הגאון מהר"ם ׳ן חביב ז"ל. [ונשמע מינה דהגאון מהר"ם ׳ן חביב ז"ל תנא ופליג על הגאון נודע ביהודה ז"ל ודוק].

אשר על כן אכתוב אני עני את הנראה לי בס"ד בביאור דברי רש"י ז"ל.

ואומר בס"ד דנראה לי ברור דקוצו של אות יתירה יש לנו בדברי רש"י ז"ל, ובמקום ללולב דלכם אכולהו קאי, צריך לומר כלולב וכו', וראש האות ל' יש למחוק, ויש לגרוס כלולב ולא ללולב. ובזה משנת רש"י ז"ל מאירה ושלימה כדרכו הטובה.

והנני להביא חמשה עדים נאמנים לדברינו, הראשון שכך העתיק דברי רש"י ז"ל רבינו שמחה תלמיד רש"י ז"ל במחזור ויטרי (סימן סס"ה דף תכ"ז), והעד השני שכך מועתק לשון רש"י בסדור רש"י (סימן רפ"ה), והעד השלישי הוא רבינו יצחק מווינא ז"ל שכך העתיק לשון רש"י בספרו אור זרוע הלכות סוכה (ר"ס ש"ח), והרביעי הוא רבינו הר"ן ז"ל בביאורו להלכות הרי"ף סוכה (שם דט"ז ע"א), עיין בדברות קדשם ותראה שכולם העתיקו לשון רש"י ערבה גזולה פסולה כלולב וכו'.

ובפירוש רבינו אברהם מן ההר לסוכה (שם דף קי"ב) העתיק לשון רש"י כך: "ערבה

כי נמשכתי אחרי לשון רש"י ז"ל בסוכה (שם) שכתב שבהדס לא נוהג לא עולה ולא תרומות. **ובעניותי** קשה לי ממשנה שלימה במעשרות (פ"א מ"ג): "וכל השחורים (פירוש פירות שמשחירין) מאימתי מתחייבין במעשר משינקדו", ופירשו בירושלמי שחורים היינו **ענבי הדס** וענבי סנה, והובא בפירוש הר"ש משאנץ ז"ל ובפירוש הרע"ב ז"ל, הרי שהדס חייב במעשרות והוא הדין לתרומות.

והכ"י נמי משמע בסוכה (ל"ב סע"ב) דקאמרו על ההדס "עץ שטעם עצו **ופריו** שווה, ומשמע דפריו נאכל, [אך עיין גירסת הרא"ה ותלמידו הריטב"א שם, ועיין ערוך לנר שם].

ובן נמי שם בסוכה (ל"ג ב') אמרו: "כגון שליקט ענבי ההדס לאכילה", הרי שפירותיו נאכלים, וחד מן קמאי רבינו ישראל אלנקה ז"ל הי"ד בספרו מנורת המאור (כרך ד' דף תמ"ח) כתב: "על ענבי ההדס אם מבושלים מברך שהכל" ע"ש.

ועיין מנחות (כ"ז א'): "ארבעה מינים שבלולב שנים מהם עושים פירות (אתרוג ותמר רש"י), ושנים מהם אינם עושים פירות", ובמדרש ויקרא רבה (פ"ל סימן י"ב) המובא במדרש הגדול (שם דף תרס"א) "הדס יש בו ריח ואין בו מאכל", ועיין לרבינו המגן אברהם בספרו זית רענן על ילקוט שמעוני (פרשת קדושים), ופרי מגדים (סימן תרמ"ט משבצות אות ג), וטל תורה סוכה (ל"ב ב'), וצע"ע, וכתבתי במקומו, ועוד יתבאר בעזר האל וישועתו.

יכלול לפעמים תירוצים של חבילי קושיות, אלא שלא כיון בהם לענין פסק הלכה כלל, והר"ר משה ן' דאנון מפורטוגל תלמיד מהר"י אבוהב ז"ל כתב: "רש"י ז"ל דקדק מאוד בלשונו ורמז כמה חדושים **בשינוי אות**" והביא דבריו הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים (ערך רש"י דנ"ה רע"ד), ובספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן מ"ה אות ז' ד"ה ומעין) כתב הגאון חיד"א ז"ל: "ורש"י ז"ל רוח ה' נוססה בו לכתוב **תיבה אחת** ולהודיע עוצם כוונתו", ובספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן מ"ה ד"ה ומן) הוסיף הגאון חיד"א ז"ל וכתב: "וכבר ידוע דרש"י ז"ל דקדק בדבריו מאוד, ובשינוי **אות** בא ללמד הלכתא גבירתא", ועיין בחיבורי ברית יעקב (סימן א' הערה ט') ע"ש.

ובקונטרסי "אותיות רש"י" ז"ל הבאתי עוד כמה דוגמאות לדבר רש"י **באות** אחת מתרץ קושיות רבותינו הראשונים ז"ל השי"ת יזכני להוציאו לאורה במהרה עם כל שאר חידו"ת, הנה עתה אנו למדים שלא רק **באות אחת שלימה** יש לנו לדקדק בדברי רש"י ז"ל אלא אף **בקוצו של אות**, בדברי רש"י יש לנו לדקדק טובא טובא וכשנ"ת, ואכן בס"ד הראנו בכמה מקומות כן שאף שינוי של קוצו של אות ברש"י יש בו נפקותא גדולה ודוגמא חותכת לדבר ימצא המעיין בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס י' סימן ב' דף רכ"ד) עיין שם וצורף לכאן ודוק היטב.

עוד אכתוב כאן דאני כתבתי הדהדס הוא אילן שיש בו ריח, ולא כתבתי שיש בו פירות,

ב. בענין אתרוג של תרומה

[שובי השולמית ח"ג סי' ב]

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל סוכה (שם ד"ה דאי בעי) כתבו: "דאי בעי מפקר נכסיה, לא היה צריך להאי טעמא אלא משום דיש בו היתר אכילה לעני כמו לישראל דנפיק בשל תרומה דחזי לכהן, ודכוותה בשבת (קכ"ז ב) תרומה ודמאי מותר [לטלטל] ופריך דמאי הא לא חזי ליה, ומשני כיון דאי בעי מפקר נכסיה, והוה מצוי למימר הואיל וחזי לעניים כי היכי דשרי לטלטל תרומה ביד ישראל הואיל וחזיא לכהן" וכו' ע"ש.

ומתבאר דנחלקו רבותינו רש"י ז"ל והתוספות ז"ל, דלרש"י גדר "לכם" היינו שהוא צריך להיות ראוי לנוטל הלולב עצמו וכל שלו עצמו אינו ראוי אף שיש בישראל שהאתרוג ראוי להם לא מהני מידי, ולכן פירש רש"י ז"ל שתרומה ראויה היא לכהן ואף לישראל ראויה שיכול להאכילה לבן בתו כהן, אבל לפי בעלי התוספות ז"ל לא בעי שהאתרוג יהיה ראוי דוקא לנוטל הלולב עצמו אלא כל שיש בכלל ישראל מי שראוי לו סגי ומיקרי "לכם", ולכן אתרוג של תרומה נקרא ראוי לישראל כיון דסוף סוף היא ראויה למאן דהוא מכלל ישראל, ומיקרי לכם ודוק.

והנה נראה לי דהכרחו של רש"י ז"ל לפרש דבעינן שהאתרוג יהיה ראוי למנענע עצמו דוקא, הוא מאתרוג דדמאי, דאמר התלמוד דאתרוג של דמאי מיקרי ראוי משום דיכול להפקיר נכסיו, ואי נימא כתוספות ז"ל דכל שיש מי בכלל ישראל שהוא ראוי לו מיקרי לכם, מדוע אמר התלמוד דאתרוג דדמאי נקרא ראוי כיון שיכול להפקיר נכסיו, והרי גם בלא זה יקרא ראוי, וכי חסרים עניים בישראל

סוכה (ל"ד ב) תנן: "אתרוג של תרומה טהורה לא יטול ואם נטל כשר, של דמאי בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין".

ובתלמוד (שם ל"ה ב'): "[ושל תרומה טהורה] אם נטל כשר, למאן דאמר מפני שאין בה היתר אכילה הרי יש בה היתר אכילה, ולמאן דאמר לפי שאין בה דין ממון יש בה דין ממון".

ופירש רש"י ז"ל: "הרי יש בה היתר אכילה לכהן, לישראל נמי נפיק בה אם לקחה מכהן הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן וכו', ויש בה דין ממון כהן מקדש בה את האשה, לישראל נמי אם נתנה לו הכהן מקדש בה את האשה ומוכרה לכהנים והדמים שלו".

ונבי אתרוג דמאי אמרו שם: "ושל דמאי בית הלל מכשירין, מאי טעמייהו דבית הלל, כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי לכם קרינן ליה".

ופירש רש"י ז"ל: "של דמאי לקחם מעם הארץ וסתם פירותיהן ספק אינם מעושרים: מאי טעמייהו דבית הלל הא לית בהו היתר אכילה: חזי ליה דרוב עמי הארץ מעשרין הן וחומרא בעלמא שהעמידו בספק טבל וגבי עניים לא העמידו דבריהם" עכ"ל. [ויש לדון לפי שיטת רש"י ז"ל אם בן בתו דוקא או לכל כהן, ויש להעיר מדברי רש"י בכריתות (ד' א') דכתב דבן בתו דאמרו התם לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, וכן כתב מרן ז"ל בכסף משנה הלכות תרומות (פ"א ה"ח) וכן כתב הרדב"ז ז"ל בבאורו על הרמב"ם שם].

מכל מקום ראוי לשאר עניים, אלא ודאי כל שאין ראוי לו אינו קרוי לכם אף על פי שראוי לאחרים. ובזו פירשו [רש"י] טעם הדבר שהישראל שהיא שלו יוצא בה מפני שיכול ליתנה לכל כהן שירצה או להורשה לבן בתו כהן, ואף זו אין דעתי מתיישבת בה שהרי זה אינו היתר אכילה אלא היתר הנאה, וכבר ביארנו לעיל שכל שאין בו היתר אכילה אף על פי שיש בו היתר הנאה, מניעת היתר אכילתו מפקיעתו מדין לכם, אלא שאפשר לדחוק שכל שאפשר להאכילו הרי הוא כרשאי לאכלו, או שמא נפרש שהכהן שניתנה לו יוצא אף ביום ראשון, ושאר בני אדם יוצאים בשאר ימים" עכ"ל.

ובל המעיין ומתבונן בעינא פקחא בדברות רבינו המאירי ז"ל עומד תוהה ומשתומם, דלכאורה מאי טעמא דחק דוחקא בתר דוחקא להסביר הסוגיא כשיטת רש"י ז"ל דבעינן שיהיה דוקא ראוי לו עצמו, ונכנס לכאורה לדחוקים רבים כגון שכל שאפשר לו להאכילו הרי הוא כרשאי לאוכלו, שהסברה בחידוש זה צריכה נגר ובר נגר, ועיין היטב ירושלמי פסחים (פ"ב ה"א) וברא"ם על פירוש רש"י לתורה (ר"פ אמור) ואכמ"ל.

ובפרט לאוקמי למשנה בצדדין קתני, אתרוג דתרומה טהורה כשר ביום ראשון רק לכהן, וביום שני אף לישראל, וכל זה דוחק וכפי שכתב והדגיש רבינו המאירי ז"ל עצמו, וכולי האי למה לי, ומדוע לא יפרש כתוספות ז"ל, והדברים עמומים וצריכים עיון רב.

והאיר השי"ת עיני וראיתי שדברי רבינו המאירי ז"ל מאירים כדרכו הטובה, וכאן מוכרח היה רבינו המאירי ז"ל לפרש רק כשיטת רש"י ז"ל ולא כשיטת התוספות ז"ל.

ולהסברת הדברים צריך אני להקדים הא דאמרו בפסחים (ד' ב'):

שהדמאי ראוי להם, ומדאמר התלמוד דאי בעי מפקר לנכסיה שמעינן דרק כך הוא, ולא סגי בהא דיש מי מכלל ישראל שהדבר ראוי לו, אלא בעינן שהדבר יהיה ראוי לו עצמו ממש.

ועל זה השיבו בעלי התוספות ז"ל דאי משום הא לא איריא ולא צריכים לטעם זה דאי בעי מפקר נכסיה, ומה שהובא כאן הטעם דאי בעי מפקר נכסיה הוא אגב שיטפיה וכדי נסבה ודוק.

ומצאתי כן לחד מן קמאי רבינו מנוח ז"ל בספר המנוחה על הרמב"ם הלכות לולב (פ"ח ה"ב): "אתרוג של תרומה טהורה לא יטול וכו' ואם נטל כשר, פירוש בתרומה לא מיבעיא כהן דנפיק בה שהרי ממונו הוא לגמרי, אלא אפילו ישראל נמי נפיק בה דהואיל וראוי ליתנו לבן בתו כהן לכם קרינן ביה ויוצא בו ביום ראשון, ולא מצינן לפרושי טעמא דאם נטל כשר הואיל וראוי לכהן אף על פי שאינו ראוי לו, דאם כן גבי דמאי אמאי איצטרכינן למימר שאפשר שיפקיר נכסיו, נימא של דמאי כשר מפני שראוי לעניים, ומשום הכי איצטרך לן לפרושי הואיל וראוי לבן בתו כהן", והיינו כדכתיבנא תלי"ת, אלא שלפי דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל אין ראייתו של רבינו מנוח ז"ל מוכרחת ודוק.

וראיתי לרבינו המאירי ז"ל סוכה שם (ד"ה ושל) שכה כתב: "אם נטל [אתרוג דתרומה טהורה] כשר שהרי יש בו היתר אכילה לכהן, ושמא תאמר תינח כהן אחר שניתנה לו אבל ישראל שהיא שלו האיך יצא בו והרי אין ראוי לו לאכילה, ואם אתה בא לדון שכל שראויה לאכילה לכהן לכם קרינן ביה אף לישראל אף על פי שאינה ראויה לו, אם כן מה שהכשרנו בשל דמאי מיגו דאי בעי מפקיר לנכסיה והוה ליה עני וחזי ליה, מה הוצרכנו לטעם זה והרי

ראיתו זו שמותר להפקיר בשבת, וכן כתב עוד שם (קל"א ב) ע"ש.

ועם שאיני כדאי כלל, אחר בקשת הרשות אמינא בס"ד דאילו היו שולטים עיני קדשו של רבינו המאירי ז"ל בחדושי הרמב"ן ז"ל לשבת שם, היה רואה דכל רז לא אניס ליה לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל, ולא קשיא מידי עליו, שעל ההיא דאמרו שם בשבת: "דמאי הא לא חזי ליה, כיון דאי בעי מפקר ליה לנכסיה והוה עני וחזיא ליה השתא נמי חזי ליה דתנן מאכילין את העניים דמאי" וכו', כתב רבינו הרמב"ן ז"ל: "קשה לי למה לי האי טעמא (דאי בעי מפקיר לנכסיה וכו'), הא חזי לעניים, אי נמי אילו מקלע ליה עניא בביתה, אי נמי אכסניא שמאכיל אותם דמאי. ואיכא מאן דמתרץ וכו', ובעלי התוספות אמרו דלא גרסינן ליה, וכן נראה כדאמרינן לקמן אלא ראוי הכי נמי ראוי. ואי גרסינן ליה שיטפא דגמרא היא, משום דאיתמר הכי בפסחים, ובברכות, ובמנחות, אמרו הכא נמי דמכל מקום בעי למימר חזי לעניים ולאכסניא דתנן מאכילין את העניים דמאי, ומשום הכי תפיס ליה כוליה שיטה דהתם דלדידיה נמי חזי, אבל לא היה צריך לכך" עד כאן דברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל.

הרי שלפי רבינו הרמב"ן ז"ל העיקר דלא גרסינן לה בתלמוד, ואפילו אם גרסינן לה אינו אלא באגב שיטפא, וממילא לטעמיה אין קושיא עליו משם ודוק. [ובגוף הענין אם מותר להפקיר בשבת הארכתי בס"ד בחיבורי כנסת יעקב (קונטרס ט' אות ז' דף ר"ד ואילך) עיין שם וצרף לכאן].

השתא דאתינן להכא מבואר יוצא דרבינו המאירי ז"ל סובר דמה שאמרו התם בשבת (קכ"ז ב) מיגו דאי בעי מפקיר נכסיה הוא בדוקא שהרי משם הקשה על הרמב"ן ז"ל

"מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה" וכו', ונחלקו רבותינו הראשונים ז"ל בביאור ענין ביטול חמץ, דרש"י ז"ל סובר דביטול חמץ מתורת תשביתו, ורבינו תם ז"ל סובר דמתורת הפקר נגעו בה, עיין בתוספות פסחים שם ובר"ן וכו', והדברים ארוכים ועתיקים ואכמ"ל.

ורבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בספר לקוטותיו לפסחים שם הקיף בחבילי קושיות שיטת רבינו תם ז"ל שביטול חמץ היינו הפקר, וחד מתמיהותיו הוא: "שהרי התירו לבטל חמץ בשבת כדתינא בפסחים (ד' א') מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יום טוב, והלא הפקר נראה שאסור להפקיר נכסיו בשבת כענין ששינו (ביצה ל"ז ב) אין מקדישין ואין מעריכין וכו', גזירה משום מקח וממכר".

והרב המאירי ז"ל בספרו מגן אבות (ענין י"ח), מלאך מליץ טוב, ויצא לישע שיטת רבינו תם ז"ל, והביא כל תמיהותיו של הרמב"ן ז"ל על רבינו תם ז"ל, ותירצן אחת לאחת. ועל טענת הרמב"ן ז"ל שאסור להפקיר בשבת כתב בהאי לישנא: "תמה אני פה קדוש איך אמרה, והלא אמרו (שבת קכ"ז ב) מפנין ארבע וחמש קופות של תבן, מפנין תרומה טהורה ודמאי וכו', ורצונו לומר בשבת, ומפרש טעמא בתרומה טהורה הואיל וחזיא לכהן, ובדמאי דהא חזו לעניים אי נמי אף לדידיה מיגו דאי בעי מפקר לנכסיה וחזי ליה וכו', והרי איתא בהדיא שמפקירין בשבת. ואף הסברה נותנת כן שזו שאסרו בהקדשות וחמין וערכין שאלו כעין מכר הם שהקצה אותם לאחרים, כעין מה שאמרו (בבא קמא ע"ז א') מה לי מכר להדיוט מה לי מכר לשמים, אבל הפקר אין בו הקנאה לשום אדם והרי זה כביטול רשות שנעשה אף בשבת" עכ"ל. ורבינו המאירי ז"ל בספרו בית הבחירה שבת (קכ"ז ב) חזר וכתב בקצרה

אתרוג דמאי חזי ליה מיגו דאי בעי מפקר נכסיה הוא בדוקא ובדוקא, כי אם נאמר דההיא דסוכה דאי בעי מפקר לנכסיה לאו דוקא ואגב שיטפיה נסבה אזי תיפול ותסתור טענת הרב המאירי כנגד הרמב"ן, וכמשנ"ת, ולפיכך בעל כרחיה נדחק הרב המאירי ז"ל לפרש כשיטת רש"י ז"ל ולא כתוספות ז"ל, ודוק היטב כי נ"ל נכון בס"ד.

* * *

הדברים הטעונים שריפה, ולפיכך הוא פסול למאמר השי"ת פרי [עץ הדר], דאלו אינם ראויים לאכילה בשום פנים" עכ"ל, והשתא מובנים דבריו רבינו מנוח ז"ל ודוק.

אבל כשעיינתי בספר היקר דקדוקי סופרים לסוכה (שם אות פ') ראיתי שהביא מתלמוד כתב יד שכך הגירסה שם: "ושל תרומה טמאה פסולה מאי טעמא פרי עץ הדר אמר רחמנא והאי לאו הדר ולא יטול דהא אין בה היתר אכילה" וכו', הרי לנו שגירסת רבינו מנוח ז"ל היא גירסת תלמוד שהיה לפניו, ובזה בטלה הגהתנו.

והנאון הרנ"ז ז"ל בהגהות דקדוקי סופרים שם כתב: "ואיני מבין דבר זה מפני מה טמא אינו הדר, ותו דאם כן זבין ומצורעין שלקחו את האתרוג הרי נטמא וכי נימא דתו אין הוא הדר ואסור לאחר לצאת בו, וביותר קשה לגירסת כתב יד ב' דלא גרס אלא הך טעמא דאין זה הדר, יקשה דאמאי סני ליה טעמא דאין בו היתר אכילה דכולי עלמא מודו ביה" עכ"ל.

ושאלתנו מדוע אינו הדר אולי יש מקום ליישב עם מה שלמדנו הגאון אבני נזר ז"ל דשני סוגי הדר יש, אחד ההדר שהוא נאה מצד

וסתר שיטתו והוכיח שמותר להפקיר בשבת ויום טוב, ולית ליה לרבינו המאירי ז"ל דהאמור בתלמוד שם מיגו דאי בעי מפקיר נכסיה הוא אגב שיטפיה ולא דוקא, ולדידה בדוקא ובדוקא נאמר, וכן"ל.

ומינה נמי היה מוכרח הרב המאירי ז"ל לפרש ההיא דסוכה דלעיל דמה שאמרו

סוכה (ל"ד ב') תנן: "אתרוג של תרומה טמאה פסול". ופירשו בתלמוד (שם ל"ה ב'): "של תרומה טמאה פסולה דלית בה היתר אכילה".

וראיתי דבר פלא בדברי רבינו מנוח ז"ל בביאורו על הרמב"ם הלכות לולב (פ"ח ה"ב) שכה כתב: "אתרוג של תרומה טמאה פסול, מפרש בתלמוד מאי טעמא פרי עץ הדר אמר רחמנא והאי לאו הדר הוא, אי נמי לפי שאין בה היתר אכילה ולא לכם קרינן ביה" עכ"ל.

והנה טעם השני שהביא רבינו מנוח ז"ל אכן מפורש בתלמוד וכן"ל, אבל הטעם הראשון שהביא בשם מפרש בתלמוד, לא ידעתי היכן, ואף רבינו חננאל ז"ל שגירסתו מדוקדקות כנודע, גרס כגירסתנו, וגם לא ידעתי פשר דבר דמה בכך שהוא טמא במה זה מגרע ומחסר מההדר ומה טעם יש בדבר.

והשבתי שאולי צריך להגיה בלשון רבינו מנוח, ולומר ומפרש מאי טעמא פרי עץ הדר אמר רחמנא והאי לאו פרי, ואין רצונו לומר שמפרש התלמוד שהרי לא נזכר דבר זה בתלמוד כלל וכן"ל, אלא כוונתנו שמפרש הרמב"ם ז"ל שהרי בפירוש המשניות סוכה (שם) כך כתב: "ערלה ותרומה טמאה הם מכלל

בטבעו, ואם כן הטמא לא מקרי הדר ... [עד כאן מצאתי].

טבעו שיפה הוא ונעים ואין בו כל מום רע, ותו הדר שהוא מהודר בכשרותו אף שאינו יפה

ג. בענין אתרוג שנולדו בו סימני טריפה

[שובי השולמית ח"ג סי' ו']

עם שאינו כדאי יש לי לעמוד על דברי קדשו במה שהניח שקליפה אינה פרי, ואינו פשוט כלל כידוע ועיין בזה בספר חיי אדם (נשמת אדם כלל נ"ג אות ב'), וחידושי חתם סופר סוכה (ל"ה ב'), ושו"ת הסבא קדישא ח"ג (סימן י"ב דף ע"ג ואילך), ומנחת פתים או"ח (סימן ר"ב), ובדברי מו"ד הגאון ז"ל בכף החיים (שם מאות נ"ד אילך) ואכמ"ל.

גם מה שכתב בחוות דעת שם דכל שנשפך תו לא הוי פירי, בעניויות נעלם ממני דמנין לנו זאת, ולכאורה יש לומר דאף שנימוח ונשפך, מכל מקום שם פרי עליו עיין שם ותבין.

והיותר מחוור אצלי בביאור הסוגיא הוא מה ששמעתי לבאר דספיקו דרבא בנולדו באתרוג סימני טריפה, יובן עם מה שאמרו בירושלמי סוכה (פ"ג ה"א) דלולב היבש פסול משום שנאמר לא המתים יהללו יה ע"ש, הרי לנו דפסול יבש משום דנחשב כמת, ואם כן היינו ספיקא דרבא, אחר דראינו שצריכים שיהיו ארבעת המינים בגדר חיים, אם כן יש לדון ולומר דבנולדו באתרוג סימני טריפה תו לא מיקרי חי, ודומיא דלולב היבש דפסול משום שלא המתים יהללו יה וכנ"ל.

ואם אכן נכונים הדברים ויסוד זה אמיתי, נראה לי בס"ד לבאר מדוע הרייף והרמב"ם ז"ל השמיטו לבעיא דרבא בנולדו באתרוג סימני טריפה, דעמדו בזה רבנן נ"ע, עיין בפסקי הרא"ש ז"ל (שם סימן י"ח) ועוד.

סוכה (ל"ו רע"א): "בעי רבא נולדו באתרוג סימני טריפה מהו".

ופירש רש"י ז"ל: "סימני טריפה שהבהמה נטריפת בה ולקמיה מפרש ליה". ואוקי תלמודא דבעיא דרבא בגוונא דהאתרוג נימוח כל בשרו, וקיימי חדרי הזרע שהגרעינים שם ע"ש.

ומעולם לא הבינותי מה ענין טריפה לענין אתרוג, דהתם בטריפה בדין "חי" תליא מילתא, וכאן בדין "הדר" תליא, ומה הביא את רבא להסתפק בספק דיליה, והדבר צ"ב.

ועכשיו הראוני בני ישיבתנו הי"ו ישיבת "כף החיים" יכב"ץ שרבינו הגדול ז"ל בספר פני יהושע עמד בזה, וזו לשונו הטהורה: "בעי רבא וכו', ולכאורה יש לתמוה אלישנא דסימני טריפה, דמה ענין סימני טריפה לפסולי אתרוג, דטריפות בחיותא תליא מילתא דכל שאין כמותה חיה טריפה, ומשום הכי לא אשכחן שום טריפה אלא מחיים ולא לאחר שחיטה, ובאתרוג דבהדר ותמים תליא מילתא, אדרבה עיקר פסולא היינו לאחר שנתלש מן המחובר כגון נקלף וניקב כדמוכח מהא דאמרינן לקמן" וכו' עיין כל דברי קדשו. [ותירוצו ז"ל לא הבנתי היטב ויש להתיישב בדברי קדשו ע"ש].

ועיין גם בספר חוות דעת יו"ד (סימן ל"ו אות ג') מה שכתב לבאר הדמיון לטריפה, ולענ"ד

בחידושיו לסוכה (כ"ט ב' ד"ה בשלמא): "עוד תירץ הרב ז"ל דיבש פסול מפני שהוא חשוב כמת וכדאמרין בירושלמי לא המתים יהללו יה, **והא ליתא כלל** דהא בכולה סוגיא [דלקמן ל"א ב'] אמרינן דפיסולא דיבש מפני שאינו הדר, ורבי יהודה דמכשיר אמרינן דלית ליה הדר" וכו', וכן כתב עוד הריטב"א בפירושו למשנה (שם ד"ה והיבש דף ער"ב), ועיין גם בספר ההשלמה שם, ובפסקי הרא"ש שם (פ"ג ס"א), ולרב המאירי סוכה (שם), ובספרו מגן אבות (ענין כ"א) ואכמ"ל.

והשתא דאתינן להכי יש לומר דרבא הוא דסבר דבעינן גדר חי אף בארבעת המינים וכירושלמי, ולכן הסתפק אם נולדו באתרוג סימני טריפה מהו וכנ"ל, אבל הבבלי עצמו לית ליה הך טעמא וכמו שכתבו הראשונים דלעיל, וממילא מובן הא דהשמיטו הרי"ף והרמב"ם ז"ל איבעייתא דרבא, כי פסקו כסתמא דבבלי, ואתי שפיר, דוק ועיין.

ד. בענין אתרוג ככדור

[שובי השולמית ח"ג סי' ז]

שאינ דרכו להיות כן [לבוש], ושם בשער הציון (אות ס"ה) הוסיף וכתב: "מלשון זה של הלבוש משמע לכאורה דלא הוי בכלל אתרוג, ואם כן הוא פסול בכל הימים, אבל לענ"ד אפשר לומר דהטעם הוא משום דאינו הדר, ולפי זה להרמב"ם וסייעתו כשר בשאר הימים דודאי לא גרע דבר זה מגדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת ומוכח מדברי הרמב"ם (הלכות לולב פ"ח ה"ח וה"ט) דכשר בשאר ימים" עכ"ל.

[ומה שכתב שם הרא"ש ז"ל דהך פיסולא אינו אלא מדברי סופרים ולכן באיבעיא זו דלא איפשטא נקטינן לקולא ע"ש, יש להבין דזו מנין, ובנו רבינו הטור ז"ל (סימן תרמ"ח) כתב דהוי ספיקא דאורייתא לחומרא, וכבר הווי בה רבנן בדברי הרא"ש ז"ל ואסיקו הדברים בצ"ע, עיין שם בכפות תמרים, וערוך לנו, ושפת אמת ואכמ"ל].

אבל לפי האמור יתיישבו דברי הרמב"ם ז"ל, דיש לומר דכל ספק זה בנולדו סימני טריפה באתרוג מהו, אינו אלא **לרבא** דהוא שדימה אתרוג לטריפה הוא סבר דבעינן גדר חי אף בארבעת המינים וכירושלמי וכמשנ"ת, אבל **סתמא דתלמודא דידן** לא סבירא ליה הך סברא, שהרי לעיל (סוכה ל"א א') פסלו יבש לאו משום שאינו חי, אלא פסלו יבש מדכתיב הדר, וכמפורש בבבלי שם, וכן כתבו רבותינו הראשונים ז"ל דתלמודא דידן אינו סובר סברת הירושלמי הזאת, עיין לרמב"ן ז"ל בהשגות על הלכות לולב לראב"ד, וזו לשון הריטב"א ז"ל

תשמ"ט.

סוכה (ל"ו א') שנינו בברייתא: "אתרוג תפוח, סרוח, כבוש, שלוק, כושי, לבן ומנומר פסול. אתרוג ככדור פסול, ויש אומרים אף התיים. אתרוג הבוסר רבי עקיבא פוסל וחכמים מכשירים. גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול".

ויש לדעת אתרוג ככדור מה טעם פיסולו.

וראיתי בספר משנה ברורה (סימן תרמ"ח אות נ"ט) שכתב: "אתרוג ככדור פסול,

ואולי דקדוק זה הביאו לכתוב טעמו זה ודוק. **ואף** שלא נעלם אומרם ז"ל בקידושין (ו' א'): "תנו רבנן הרי את אשתי הרי את ארוסתי וכו' מקודשת, הרי את שלי הרי את ברשותי מקודשת", ופריך עליה: "וליתננהו כולהו כחדא", ומשני "תנא תלת תלת שמעינהו וגרסינהו", ומינה נמי לנדון דידן, וא"ש.

לענ"ד מלבד שלא נזכר כתירוץ זה יותר בכל התלמוד והגאון מרא דתלמודא רבי ישעיה ברלין ז"ל במסורת הש"ס שם לא ציין שום מקום נוסף לזה, עוד בה דמצאתי לרבינו הרא"ש ז"ל בתשובותיו (כלל מ"ח סימן ד) שכתב דתירוץ זה דחדא חדא שמעינהו וגרסינהו הוא תירוץ דחוק ע"ש.

ואליבא דרבינו הלבוש ז"ל אתי שפיר טפי, אלא שמה נעשה שכל רבותינו הראשונים הרמב"ם והרא"ם ומחזור ויטרי ז"ל לא פירשו כרבינו הלבוש, ולרבותינו הראשונים ז"ל שומעים וצ"ע.

איברא דאכתי לא איתנח לן, דאף לפי סברת רבינו הלבוש ז"ל דפסול דאתרוג ככדור משום דלא הוי בכלל אתרוג, ולכן לא שנאו עם אותם הציורים דתפוח וסרוח וכושי לבן ומנומר, דהם מדין הדר נפסלו, עדיין יש לשאול מדוע לא שנו לפסול ככדור עם גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת, דפסולו נמי משום שאין שם אתרוג עליו וכמפורש להדיא בדברי הרב המאירי ז"ל שם (סד"ה אתרוג שנקבוהו): "גדלו בדפוס כמין בריה אחרת הוא ואין שם אתרוג עליו", ולכאורה בעל כרחין צריכים אנחנו להגיע לתירוץ דתנא הכי שמעינהו וגרסינהו וצ"ע.

ועכשיו מצאתי באליה רבה (ס"ס תרמ"ט אות כ"א) שכתב משם ספר הכלבו: "אתרוג חסר

והגאון רבינו זלמן ז"ל בשלחן ערוך שלו (שם סעיף כ"ח) כתב: "עגול ככדור פסול שהרי אין עליו צורת אתרוג כלל", ובודאי נמשך אחר רבינו הלבוש ז"ל כדרכו שבנימוקי הדינים וטעמיהן נמשך מאוד אחרי טעמי הלבוש כנודע לרגיל בדבריו ז"ל, וכלשונו ממש כתב גם בספר ערוך השלחן שם (סעיף מ) ע"ש.

ויש לי להעיר דלא ידעתי מדוע רבותינו ז"ל כתבו כך, וכן מרנא ורבנא ז"ל במשנה ברורה הוזקק ללמוד מדקדוק הלשונות, ולא הזכירו דברים מפורשים של חד מתקיפי קמאי מר ניהו רבה רבי אליעזר ממיץ ז"ל תלמיד רבינו תם ז"ל שמצאתי לו בס"ד בספר יראים (השלם סימן תכ"ב) שכה כתב: "אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן מנומר פסול, כדור פסול, ויש אומרים אף התיים אתרוג הבוסר רבי עקיבא פוסל וחכמים מכשירין, גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול - וטעמא דכולהו דהדר בעינן וליכא" עכ"ל.

הרי לנו מפורש דפיסולו של אתרוג ככדור מדין הדר הוא, וכדבריו כתבו להדיא גם במחזור ויטרי (סימן שס"ג, וסימן ש"ע דף תל"ב), ובסידור רש"י (ס"ס רצ"ז), ומשמע לי שכך גרסו בדברי רש"י ע"ש ודוק.

ודע דלפי סברת רבינו הלבוש ז"ל נתיישב לי דקדוק לשון הברייתא, דהיה קשה לי מאי טעמא אפיק להו תנא בתרי בבי, בבבא הראשונה שנה אתרוג תפוח סרוח וכו', ובבבא שניה שנה אתרוג ככדור, ואם טעם פיסולן שווה ואחד הוא משום דלא הוה הדר ליתננהו בחדא מחתא ובחד בבא, אבל מדתנא להו תנא בתרי בבי שמע מינה דטעם פיסולו של אתרוג ככדור אינו מאותו טעם דנפסלו אתרוג הסרוח והתפוח וכו', ושמע מינה כרבינו הלבוש ז"ל,

בדברי המגיד משנה שם, ובשו"ת רדב"ז (סימן אלף תכ"ג), ובספר כפות תמרים כאן ובספר ערוך לנר כאן].

ותו שמע מינה מדקאמר בעל הכלבו דפיסול אתרוג הכושי דפסול לעולם משום דהוי כהדס שוטה וצפצה, אם כן נדחה מה שרצינו לומר דהציריים דאתרוג סרוח שלוק וכו' הם מדין הדר, וכמשנ"ת, שהרי לכלבו פיסול אתרוג כושי הוא כיון שאין הוא מין ממיני האתרוג ואפילו הכי שנאו ביחד עם סרוח ושלוק ולבן ומנומר, ובעל כרחין אין ראיה מקבוצות הציריים שנקט התנא, אלא ששנאן כדרך ששמעין ודוק.

מכל מקום אחר שמצאנו לרבותינו הראשונים ז"ל שכתבו להדיא שטעם פיסולו של אתרוג ככדור משום הדר, כן יש לנקוט עיקר לדינא, ולדידן בני ספרד בשאר ימים כשר הוא ודוק.

ויבש וחזזית ותפוח ושלוק ונטלה פיטמתו ונטל עוקצו וכו' כשרים בשאר ימים. אבל הדס שוטה וצפצה וכן אתרוג כושי או גדלו בדפוס כמין בריה אחרת פסולים לעולם, וכן לולב חרות פסול לעולם שאין זה לולב כלל", והביא דבריו מו"ז הגז"ל בכף החיים (שם אות צ"ג) ע"ש.

ושמע מינה דגדלו כמין בריה אחרת פיסולו משום דאינו מינו והוה כצפצה גבי הדס וכלולב החרות, וזה כדברי הרב המאירי ז"ל, ולא כהרמב"ם שהביא המשנה ברורה בשער הציון דלעיל.

ותו שמע מינה מדלא נקט נמי אתרוג ככדור, שהוא פסול כאתרוג דעשאו כבריה אחרת, שמע מינה דפיסולו מדין הדר. אך יש לדחות דאם כן מדוע לא זכרו בהדי תפוח ושלוק וכו', אלא מהא ליכא למשמע מינה ודוק. [וכבר נודע שהרמב"ם בהלכות לולב (פ"ח ה"ח) השמיט מכל וכל דין אתרוג ככדור, ועיין